

A tartalomról:

Sass Irén: A „zsidó magatartás“-ról. — Kecskeméti Mária: Az Úr igája (vers.) — Bródy László: Átkelés a Jordánon (vers). — Nomberg: A Boldogság (legenda). — Ullmann Ervin: Péntek este (vers). — Dr. Grózinger M. József: Hermann Cohen és a vallási liberalizmus (Születésének századik évfordulójára). — G. Tolnai Éva: I. Jezsajás békelátomásai. II. Ezekiel látomása a csontokról (két vers). — Dr. Polgár György: „Ha a Bethlen-téri ház összeomlana, zsidó testvéreink tízezrei fölött csapnának össze a pusztulás hullámai.“ (intervju). — A. Broydesz: Ha elalszik estéli gyertyám... (Berkovics Győző fordítása). — Abádi Imre: Várnai Zseni válogatott versei. — Dr. Munkácsi Ernő: Emlékezéseim a Rombach-utcai templom fénykorára. — F. Fürth Margit: Meghalt (anyám is) fiatalon (vers). — Abádi Imre: Angyal voltam Rechobothban (Palesztinai emlék). — Gárdos Dezső: A „Mult és Jövő“-ről. — A. Broydesz: Út (Berkovics Győző fordítása). — Dr. Scheiber Sándor: Somssich Pál beszédei a zsidókról. — Dr. Hirschler Imre: Szántó Jenő 1884—1942. — Új könyvek. — Tollhegyről: Korein Dezső: Hangos gondolatok. — Krónika és Szemle. — Nyolc illusztráció.

ALZULT

ES JÖVŐ

ZSIDÓ LAP

SZERKEZTI • ÉS • KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

SÍRKÖVEK Farkasréten, Margittánál

XII., Sasadi-út 177

59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett

Telefon: 457-159

Viso Márkne

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PAROKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakemberrel

BUDAPEST
Károly-körút 25, félem.
(Király-utcasarok)

Telefon: 330-693

Szenzációs árat fizetek

használt férfi-, női ruhákért, fehérneműért,
zongorát, pianinót, szőnyeget, ékszert, ezüstöt
veszek. Hívásra jövök, vidékről is. Telefon:
427-122. VII. ker., Erzsébet-körút 32. szám.

GERSTL G. udvarban

**Betegtoló
és önhajtású ocsik,
„DAC” gyermekkocsik**

nagy választékban.

LÓWY IMRE

SIESTA

JÁRMŰRAKTÁRA

BUDAPEST, VII., DAMJANICH-UTCA 49.

TELEFON: 420-656.

Betegtőlőkocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

Karmel ארמה כשר Penzió Budapest

VI., Andrássy-út 43. Telefon: 225-434
225-664

Villamos és autobusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, tel-
jesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem,
modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó
vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő
konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes ki-
szolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és
melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság
ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes
szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával
bennünket megtisztelni.

1 recamier + **4** szék = **2** személyes

RECAMIER

Szab. bej.

ÜLÉS, FEKVÉS

EPEDA, LÁNCZ KÁRPITOS

Podmaniczky-utca 19

FOTELÁGY

78 P

TELEFON: Használt férfi, női ruhát, fehérneműt,
340-967 cipőt, szőnyeget, hagyatékot, egész ház-
tartást, zálogtárgyat és mindent veszek.

Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26

VIDÉKRE IS MEGYEK

BARBIEN késnélküli borotválópor
MINDENKIT MEGHÓDÍT

Kérjen árajánlatot!

BARBIEN VEGYIPAR, BUDAPEST, VI, KIRÁLY-U. 30.

Telefon: 426-210.

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

PERZSASZŐNYEGET

LEGMAGASABB ÁRON

VESZ STERNBERG

DOB-UTCA 2. TELEFON: 224-246

MULTÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXIII. ÉVF. 1943 JANUÁR

A „ZSIDÓ MAGATARTÁS”-RÓL

Komoly Ottó, a cionisták elnöke, nemrégiben tanulmányt jelentetett meg „Cionista életszemlélet” címen. Végigolvastam ezt a tanulmányt és első, legerősebb impresszióm az volt róla, hogy jóleső olvasmány. Mindenfajta írásnak, de zsidótémájú műnek talán leginkább, egyik legfontosabb erőssége az, ha úgy tudja képviselni mondanivalóját, hogy jól *essen olvasni* még annak is, aki esetleg nem ért egyet vele. Én nagyon sokban egyetértek Komoly Ottóval s így kétszeresen örülök neki, hogy ilyen jólesően tisztességes, mérték-tartó, komoly és úrihangú írással áll a nyilvánosság elé. „Cionista életszemlélet”-e az önmagáról őszintén gondolkozni tudó zsidó részére egyszerűen „zsidó életszemlélet”, minden jelző nélkül. Mert elfogadhatják azok is, akik Komoly Ottó végső következtetéseit a zsidókérdés és antiszemitizmus kérdésének megoldásában nem fogadják el. *Akik tagadják Palesztinát, mint megoldási lehetőséget.* Ezek számára még mindig *nyitva áll a lehetőség, hogy találjanak ki valami jobbat, mint Palesztina, esetleg fogadják el a végsőkig vitt asszimiláció gondolatát, a teljes, tökéletes beolvadás elvét, mely egyenlő a zsidóság megszűnésével.* De a végső következtetéstől eltekintve — ismétlem — minden tisztességesen és őszintén gondolkodó zsidó részére is „életszemlélet” lehet az, amit Komoly Ottó tanulmányában, a sorokban és a sorok között megírt. Mert ez az „életszemlélet” a gyakorlatban „magatartást” is jelent. Viselkedésünket a zsidóságon belül és kifelé egyaránt. Valami *iránytű-félét*, amire a zsidó tömegeknek ma nagyobb szükségük van, mint tegnap volt, és holnap, azt hiszem, még nagyobb szükségük lesz, mint ma.

Vagyunk néhányan, akik aggodalommal látjuk, hogy a magyar-zsidó tömegek lelkében valami *csodavárás*, valami passzív *Messias-hit uralkodik el.* Valami homályos elképzelés, mely azt hiszi, hogy változhat a világ körülöttünk, nekünk nincs más dolgunk, mint lelkünkben megállni egy negyedszázad előtti dátumnál s megvárni azt, míg minden naptár visszaigazodik hozzánk. A magyar-zsidók nagy többségének *nincs más elképzelése a jövőről, csak — a mult.* Kétségtelen, hogy erre a tömegre óriási csalódás vár. S az is kétségtelen, hogy ez a csalódás nagyobb pusztítást fog véghezvinni a lelkileg teljesen készületlen zsidóságban, mint a két évtizedelőtti meglepetés. Legyek rossz próféta, de sajnos nem tudok szabadulni a sejtéstől, hogy „izraelita vallású” testvéreink a maguk makacs, ódon és nem teljesen őszinte életszemléletükkel szörnyű zsákutcába kerülnek. Egy tévedésnek bármi nehéz következményeit még valahogy ki tudja bírni egy közösség s találhat az új helyzetben ösvényt, mely

a szabadba vezet, de ha *ismételten beleesik ugyanabba a tévedésbe*, akkor csaknem teljesen menthetetlen.

Régen várok már olyan hivatalos útmutatásra, mely alkalmas a tömegek gondolkozásának helyes irányba terelésére. Külső és belső, várható és váratlan eseményekkel szemben való olyan zsidó magatartás megjelölésére, mely őszinte, mert bátran számbaveszi az elképzelhető lehetőségeket és viszonylag a legcélravezetőbb, mert nem külső eseményekből, hanem a zsidóság életszemléletéből és életérdekeiből indul ki. Nemrégiben akadt egy-két ilyenfajta megnyilatkozás. Ezek közé számítom Komoly Ottó tanulmányát s méginkább alább következő nyilatkozatát, mely egy vele való beszélgetésem eredménye. Komoly Ottó „cionista magatartás”-ról beszél. Én újra azt mondom: „zsidó magatartás” ez, minden különösebb jelző nélkül. Hogy éppen a cionisták azok, akik ennek a magatartásnak helyességét felismerik, hogy éppen cionista vezető az, aki ennek a magatartásnak fontosságát hangsúlyozza, az csak azt bizonyítja, hogy e pillanatban a cionista magyar zsidóság elképzelése jár legközelebb a valósághoz. Ők vannak leginkább tisztában azzal, hogy mi a helyes zsidó magatartás. Egyetlen kifogás lehet csupán a Cionista Szövetség vezetőségével szemben: *tömegnevelőmunkáját nem folytatja sem olyan lendülettel, sem olyan érezhetően, ahogy az idő megkövetelné.* Erre a kifogásra Komoly Ottó elnök a következő magyarázattal felelt:

— A belső, úgynevezett galuth-cionista munkát, ami nem egyéb, mint *közösségi nevelő tevékenység*, bizonyos mértékben megbénítja az a körülmény, hogy 1940 óta a cionista szövetség vidéki helyi csoportjai, fiókegyesületei és szakosztályai nem működhetnek és a szövetség sem héber nyelvtanfolyamokat, sem szemináriumokat nem tarthat. Az egyesületi jog korlátozása nagyobb szabású előadások gyakoribb tartását nem teszi lehetővé. Ilyenformán azok a közvetlen nevelőeszközök, melyek azelőtt a szövetség rendelkezésére álltak, nagyrészt elvesztek számunkra. *Tényként megállapíthatom, hogy a cionista szellemű nevelőmunkát a magyar kormányzat nem nézi rossz szemmel, az ilyenfajta tevékenység intenciói a kormányzat intencióival ellentétben nincsenek.* A munkát tehát a változott körülmények között, ha korlátoltabb mértékben is, de tovább folytatjuk. Ennek a közösségi nevelő-munkának szerves részeként írtam „Cionista életszemlélet” című tanulmányomat is. Ebben kifejeztem azt, hogy a kétségtelenül meglévő zsidókérdés megoldása, mégpedig pozitív irányú megoldása csakis *a zsidóság közreműködésével képzelhető el*, ha nem akarjuk, hogy

azt mások nélkülünk, sőt *akaratumk és életérdekeink ellenére* oldják meg. Feltétlenül szembe kell néznünk a problémával, nem szabad az elől menekülnünk sem úgy, hogy szemünket behunyjuk annak veszedelmeivel szemben, sem pedig úgy, hogy azt a zsidó közösségtől való elszakadással próbáljuk megszüntetni. Mi, cionisták évtizedekkel előbb észrevettük a veszedelmet, mely a *zsidóság egészségtelen rétegződésében rejlik*, s nem mentünk el a *vád mellett sem*, mely azt hangoztatta, hogy a *zsidóság szereti kivonni magát a nehéz munka alól s szereti mások munkájának gyümölcsét learatni*. A mi chalucaink voltak a *pionirok*, akik jóval a *korlátozó rendelkezések előtt*, önként hagyták ott a *túlsúlyolt gazdasági és szellemi pályákat és önként vállalták a nehéz, fizikai munkát*. Az a véleményem, sőt meggyőződés, hogy az a munka, mely negyven év óta Palesztinában folyik, nemcsak azoknak szebb jövőjét biztosítja, akik Erec Jisraeiben telepednek le, de objektív ítéletű társadalmakban a galuthban maradt zsidóság számára is enyhíteni képes a zsidókérdés feszültségét.

Ehhez a meggyőződésünkhöz mérjük mi *cionista magatartásunkat is*, mellyel a *zsidóság belső értékeinek*, de *egyszersmind hibáinak is ismeretében és a környezetünkhöz való — egészségtelen helyzetünkből eredő — viszonyok szem előtt tartásával*, minden gátlás és ennek minden belső visszahatása nélkül, *igyekszünk elsősorban emberek lenni*. Az általános emberi semmiképpen sincsen ellentétben zsidó népi érzéseinkkel, mert úgy érezzük, hogy az *általános humánus érdekében eredménnyel csak úgy dolgozhatunk*, ha *elsősorban azt érzjük el*, hogy *bennünket a világ népei magukkal minden tekintetben egyenrangúnak ismerjenek el*. Ezt nem érhetjük el, ha *minduntalan mások dolgába szólunk bele és azt*, ami *speciálisan zsidó*, nemcsak *elhanyagoljuk*, hanem a *világ színpadáról egyenesen eltüntetni igyekszünk*. Magatartásunkat *nem irányíthatják divatos frázisok és a korszellemnek állandó módosulásai*. Tisztán kell látnunk saját irányunkat, melynek kiindulási pontja a Biblia és a próféták tanításai, végcélja pedig a folytonos közeledés azok felé az eszmék felé, melyek ugyancsak a próféták szellemében az emberi együttélés harmonikus kialakulását biztosítják. Nem vagyunk annyira önteltek, hogy azt higyük: *csak a mi utunk vezet a cél felé*; de helytelennek tartanók, ha *saját utunkat elhagyva*, egy másik, *valószínűleg éppen úgy célhoz vezető, de végeredményben a mi természetünknek kevésbé megfelelő ösvényen haladnánk*. Ez a felfogás irányítja magatartásunkat a *magyar társadalom keretein belül és ez óv meg bennünket azoktól a túlzásoktól, melyekbe nem-cionista testvéreink a legutóbbi évtizedek folyamán estek*. A zsidóság széles rétegeinek nagy hibája, hogy *nem tanul a történelemből és noha rossz időkben rendületlenül bízik sorsa jobbrafordultában*, mert bízik abban, hogy a hullámvölgyet hullámhegy követi, akkor, amikor kissé jobbra megy a dolga, nem akarja hiúni, hogy a hullámhegyre ismét hullámvölgynek kell következnie. *De az a vezető, aki nem veti messzebbre tekintetét a legközelebbi éveknél, nem teljesíti kötelességét azokkal szemben, akiknek vezetésére vállalkozott*.

*

Ennyit mondott Komoly Ottó, a Cionista Szövetség elnöke a „*cionista magatartás*“-ról, kissé talán halványabban, mint szerettem s mint valószínűleg ő maga is szerette volna. Nyilatkozatának két, mindenképpen megszívlelendő tanácsa van: *tanuljunk a történelemből és óvakodjunk a túlzástól*. Nem kell cionistának lenni ahhoz, hogy ezt a két, jó tanácsot bárki megfogadhassa és a saját javára hasznosíthassa.

Sass Irén

KECSKEMÉTI MÁRIA:

AZ ÚR IGÁJA

Jeremiás nyakába vett egy jármot és ezzel terhelten járt a nép között, orcájára a kín rajzolt mély ráncot, a nép csúfolta és kinevette őt. Jeremiás már tudta a bús titkot, mit az Ég bizalma néki megsúgott s míg gúny érte, a röhej és a szitkok, a tehertől teste majd földrebukott...

Jeremiás már a jövőbe látva, tudta Babylon igája közeleg, hogy veszve van Izrael szabadsága s csak bánat dönti meg az ítéletet, — mert a nép lerázta az Úr igáját, Babylon járma lesz, mi földre húzza, amíg megtérvén belátja hibáját s az Úr igáját önként fölveszi újra...

Ahányszor leveted, népem, égi jármod, földi igába tör be az Akarat. Emlékezz rá, mit példázott a látnok: az Úr igáját levetned nem szabad. Ki az Egyetlen uralmát hiszed, szolgaság vár, ha járomát lerázod, de áldott vagy, ha az Úr terhét viszed, az Ő igája a te szabadságod!

BRÓDY LÁSZLÓ:

ÁTKELÉS A JORDÁNON

Sittim felől jövet a Jordánhoz elértek. Háromszor szállt alá s tért vissza már a nap. Jókor kelt Jósua és keltette a népet, a tábor kürtjei harsányan szólanak.

Serkent az oktalan barom a réti fűben és sorban állt a sok szekér, málhás tevé. Tizenkét törzs felállt, élén jegyverben Rúben és Gád minden fia és Manassé fele.

És várta Izrael az Uristen parancsát, hogy a folyón mikor s miképpen kelhet át. Elébük felvonult a part felé a papság s a frigyládát elől vitték a leviták.

Amint a leviták a víz szélére léptek, a Jordán meghasadt s medrét mutatta meg. Egy óriás zsilip emelkedett az égnek és rajta megrekedt a felső víztömeg.

Az alsó víz lefolyt, a Sóstengerbe ömlött s a tulsó part felé megnyílt a száraz út. A frigyladás papok után a nép özönlött és minden szekere és barma átvonult.

Mögöttük a zsilip lezuhant már recsegve és visszatértek ott a vizek és halak és hálaénekek csendültek föl a csendbe azon az éjszakán lent Jerikó alatt.

NOMBERG: A BOLDOGSÁG

A végtelen messzeségben, a kimérhetetlen űrben repült. repült az angyal. Már nagyon, nagyon régóta nem csukta össze a szárnyait: már régóta szárnyal és szárnyal, szüntelenül, megállás nélkül. S minden napnál, minden holdnál s minden csillag és üstökösnél, akivel útközben találkozik, megáll egy pillanatra és kérdezi:

— Mondd meg, kérlek, merre van az a Föld?

De alighogy megkapta a választ: „nem tudom“, megint suhint egyet a szárnyaival és tovább repül. Mert kár, nagy kár minden percért, minden pillanatért, amelyet az angyal, mielőtt a céljához ér, hiába eltölt.

Valaha régen, sok-sok ezer évvel ezelőtt azt hallotta az angyal beszélni az égiek között, hogy a földlakók nagyon szenvednek, nagyon sokat kínlódnak, az életük borzasztóan kínos élet és folyton sírnak és sírnak. Az angyal szíve nagyon megesett ezen és leborulva a legmagasabb

Trónus előtt, könyörögve kérte, adassék át neki a Boldogság, hogy azt a föld szerencsétlen lakói közt szétossza.

Az Úr meghallgatta az angyal könyörgését, átadta neki a Boldogságot és így szólt:

— Menj és vidd oda a Boldogságot az emberek fiainak.

S ekkor elhagyta az angyal a hetedik ég birodalmát s azóta szárnyal és szárnyal a Napok, csillagok és az üstökösök mérhetetlen ürrében és keresi a Földet. Jobbkezeben tartja a Boldogságot, fehér szárnyaival pedig suhogva átmetszi az éterhullámokat s a könnyű finom lég-fátyolt.

Már sok ezer év mult el azóta, már millió Nap robbogott el mellette, de senki nem tudta közülük, hol van az a Föld, melynek lakói olyan szerencsétlenek.

Néha egy csillogó könny is legördül az angyal szemé-

A „Fák Újéve“ Palesztinában (Foto Z. Kluger)

ből és sóhajtván szomorkodik: — Oh, ki tudja, hatha mindig messzebbre távolodik el a Földtől?

De nem a nagy fáradsága, nem a folytonos bolyongás fáj neki és nem az, hogy a bolyongása még hozzá bizonytalan is. Hanem az a gondolat, hogy a Föld emberei oly szerencsétlenül élnek és szenvednek és sóvárognak egy kis boldogság után, amely az ő jobbkezában van.

— Nagyon kérlek benneteket — fordul a csillagokhoz — nem tudjátok, hol s merre van az a Föld?

De a válasz mindig ugyanaz:

— Nem tudjuk.

És az angyal suhog egyet a szárnyaival és tovább repül, abban a sarkaló és biztató reményben, hogy majd megtalálja...

Közben pedig a Föld ezerszer átvedlik, megöregszik és újra megifjodik. Ezer meg ezer élet és nemzedék meghal rajta és újra születik, — de egy csepp boldogság sem található rajta sehol.

— Oh, jaj, ki adna nekünk egy kis boldogságot! — sóhajtoznak folyton a szerencsétlen emberek.

Egyszer pedig történt, hogy egy a Földön lakó öreg csillagász az egek felé irányította a távcsövét, ahol észrevett egy érdekes üstököst. Sokáig, hónapokig figyelte a távcsövére került üstököst és egy percre sem vette le szemét róla. Sőt mikor ebédelnie kellett, odaállította a fiát, hogy az figyeljen és alig hogy elvégezte az ebédet: mindjárt visszaült a távcsövéhez. Az üstökös ezt észrevette és bosszankodott: mit akar tőlem az a vén boszorkány? Miért néz ez folyton én rám? Hát mi vagyok én, tolvaj vagy rabló, hogy folyton kíséri a lépteimet?

De az öreg, komoly csillagász nem hagyta abba a figyelést, egy percre sem. Az üstökös pedig mindig mérgesebb és mérgesebb lett és mivel, hogy nem tudott segíteni magán, meghasadt mérgében és majdnem ketté vált.

És ezzel az üstökössel találkozott az angyal. Könnyörgve közeledett hozzá s kérdezte:

— Kedves üstökös, nem tudod-e, hol van az a Föld, amelynek lakói olyan szerencsétlenek?

— Mit?! — válaszolt az üstökös haraggal — a Földet keresed? Amely tele van vén boszorkányokkal és ifjú rablókkal!

— Oh, azok csak szerencsétlenek, — válaszolt az angyal sóhajtván — és csak ott lakozik a bűn, ahol szerencsétlenség van. Nem, üstökös barátom, nem szabad így ítélkezni. A gyűlölet nagy bűn...

Így beszélt az angyal, miközben a jobbkezában levő Boldogság úgy tündökölt, ragyogott, hogy az üstökös kemény és a gyűlölettel hideg szíve is megváltozott a fénytől és lágy, szerető és jóságos szívvé vált. És az angyal ezt észrevéve, még egyszer kérdezte: — Mondd hát, kérlek, ha tudod, hol van a Föld?

Az üstökös kinyújtotta az egyik tűzcsóvját és a Föld felé mutatott.

Az angyal szeme felvillant de közben sóhajtott egyet: óh, de messze esett az el az égtől. — S aztán a Föld felé kezdett szárnyalni.

A Földön pedig új szelek kezdtek járni. Az öreg csillagász, amint az üstököst figyelte, észrevette az angyalt, mint valami tündöklő pontot. És mert egy próféta már előre megjósolta, hogy egy boldogságot hozó angyal közeledik a Föld felé, mindjárt tudta a csillagász, hogy ez a szikrázó fényes pont nem lehet más, mint a Boldogság. S egynéhány perc alatt elterjedt a hír, hogy:

— Íme, az Ég angyala már közeledik és magával

hozza a Boldogságot. — Ezt híresztelték a Földön szerte az emberek. A csillagászok pedig kiszámították, hogy melyik napon, melyik pillanatban és melyik helyen érkezik az angyal a Földre.

Izgatottan várták az angyal érkezését és a Föld minden részéről odasereglettek az emberek, arra a helyre, ahol az angyal le fog szállani. És ekkor rettenetes tolongás lett azon a helyen. Az emberek nekimentek egymásnak, barát a barátoknak, sőt testvér a testvérnek és fiú az anyjának, csak hogy jó helyre kerüljön, hogy első lehessen a boldogságosztásnál és hogy minél több jusson rá. A tolongásból verekedés lett, a verekedés pedig vérontássá fajult és úgy folyt az embervér a Földön, mint vízözön és az agyonszúrt emberek haldokló nyögése az egeket hasította.

Az angyal pedig közeledve látta, mi történt a Földön: hogy az emberek már majdnem teljesen kipusztították egymást. Megfeszítette minden erejét és lekiáltott hozzájuk:

— Oh, emberek, csillapodjatok, várjatok türelemmel. Hiszen mindnyájatoknak hozom a Boldogságot, mindnyájatoknak! Eleget, eleget hozok mindenkinek!

De az emberek nem hallották az angyal szavait.

És midőn az angyal a Földre ért és meglátta a vérben fetrengő haldoklókat és meghallotta a már elnémuló nyögésüket — megtört a jóságos szíve az emberek szerencsétlenségén és leejtett egy könnyet. A könny a Boldogságra hullott és foltot ejtett rajta...

S azóta a Boldogság a Földön van ugyan, de már nem ragyoghat a maga nagy, ős fényében... Az angyal könnye rajta maradt és az a könny ott van minden örömben és minden boldogságban...

ULLMANN ERVIN:

PÉNTEK ESTE

*Mint rég elvesztett szíveket,
Úgy keresem szent Szívetek
És vágylak vissza én...*

*Ó, régi, drága Pénteketek...
A cserépkályha jó meleg
S az asztal terítve van,*

*Az abrosz halk-puhán suhog.
A gyertya fénye imbolyog
S én ülök gondtalan.*

*Az arcomon nagy figyelem,
A levegőben figyelem
A szombati Arát,*

*Ki bizton köztünk fenn lebeg...
A hal most lágyan integet,
Mint régi, hű barát,*

*A kalács, mint szüzi, kis torony,
Gömbölyödik az asztalon,
A bor szemérmesen pirul*

*És ajkunkon lágyan csitul
Az édes dalnak vége...
Anyám jobbán ott ül a Csend
S baloldalán a Béke...*

DR. GRÓZINGER M. JÓZSEF:

HERMANN COHEN ÉS A VALLÁSI LIBERALIZMUS SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

Az új kantianizmus tudvalevőleg két irányban fejlesztette tovább a *kriticizmus* korszakalkotó gondolatrendszerét. Míg a *badeni iskola* a königsbergi bölcselkedésnek értékelméleti oldalát aknázza ki, addig a *marburgi iskola* a tudományelméletre helyezte a fősúlyt. A marburgi iskola fejének, Hermann Cohennek filozófiájával már több ízben foglalkoztunk.¹⁾ Születésének századik évfordulója alkalmából Mendelssohn Mózeshez való viszonyáról és a jelenre vonatkozó tanításáról óhajtunk röviden megemlékezni.

A liberális zsidóság reprezentatív képviselője nem a dessau-i Moses Mendelssohn, hanem a coswigi Hermann Cohen.²⁾ Mendelssohn a tradicionális vallás tételeit összeférhetőnek vélte a felvilágosodással. Mózes tanítása, a szinági kinyilatkozás, a csodák és a gyakorlati parancsolatok nem ellenkeznek a *haszkala* vallásával. A *haszkala* történelmi érzékének a hiánya és a konzervativizmus jól összeférnek Mendelssohn szemében. A pozitív vallás (a zsidó tradícionizmus) és a felvilágosodás vallása, a deizmus vallásbölcselete nem ellenkezik Mendelssohn szerint.

Ez a harmónikus együttlét megszűnik Hermann Cohen vallásfilozófiájában. A liberális zsidóság már teljesen emancipálta magát a konzervatív zsidó vallástól és Hermann Cohen ezt a liberalizmust, mint történeti-fejlődési proceszust igazolta. A két világ közt, liberalizmus és konzervativizmus közt nincs kompromisszum. Nem a tradicionális zsidóság, hanem a liberális gondolkodás a zsidóság lényege, Cohen szemében. Kant a vallás- és erkölcsstan parciális hasonlóságát statuálta. Az újkantianizmus ezt a részleges identitást már totális hasonlósággá fokozta és Hermann Cohen-nél a hit — erkölcsben oldódik fel: Isten nála nem genuin vallásos, hanem etikai eszme. Isten szerinte „*wird als Ziel gedacht, auf welches die eigene sittliche Arbeit des Menschen hingerichtet wird*“.³⁾ A messzianizmusnak, a prófétizmusnak, Isten egységének és az emberi nem egységének a hirdetése az egyedüli feladata a zsidóságnak. Mendelssohn történelmi haszkalizmusával szemben, Cohen a hisztorizmus álláspontján, amely szerint a vallásban is vannak fejlődési vonalak. A fejlődés fogalmával szentesíti Hermann Cohen a haladó zsidóság liberalizmusát, amely az evolucionizmus jelszavától elvakítva, hátat fordított mindennek, ami nem a haladás fétisét szolgálta.

A mendelssohni — kompromisszumra hajló — felvilágosodás tehát egy évszázad leforgása alatt a haladás antinomizmusává fejlődött. Ott még tradíció és kutatás békésen elfér egymás mellett, itt azonban már a haladás zászlaja alatt mindent tagadnak, ami a *multra* emlékeztet. A *multban* gyökerező vallásos előírások időszerűtlenek, mert az erkölcs törvényeivel helyettesíthetők. A vallást etikába kell feloldani és az istenfogalmat isteneszmévé átalakítani, — tanította Cohen. Ez a coheni elmélet kapóra jött a vallási liberalizmus szószólóinak és az autonóm etika hangoztatásával a vallási parancsolatok nélkülözhetőségét hirdetik. Csak a primitív embernek volt szüksége a vallás szurrogátumára, a mai ember azonban már maga rendelkezik azzal a morális érzékkel, mely eligazítja őt a jó és rossz megítélésénél, vallási imperatívuszok nélkül. Micha prófétai figyelmeztetésére („Ő megmondta neked, ember, mi a jó“)⁴⁾ hivatkozva, Cohen szerint a próféták Istent tették meg a jó eredetének. Cohen népszerűsítői azonban már Isten beavatkozását az

ember erkölcsi életébe fölöslegesnek és az autonóm etika fejlődésre károsnak tartják. Az ateista etikák mintájára: az erkölcsi autonómiára, mindentől, a vallástól is független etikára vágyakoznak. Az autonóm etika nevében kizárják a vallást az erkölcs világából, az erkölcs világrendjéhez nem szükséges az isteni parancs. Ma már erkölcsöt vallás nélkül is el lehet képezni, mert a mai emberiség már olyan fejlett kultúrájú és olyan finom érzésű, hogy isteni parancs nélkül is meg tudja ítélni, mi az erkölcsileg helyes vagy helytelen.

Ilyen következtetésekre jutunk, ha a vallást hisztorizáljuk. Az autonóm etika az emberi méltóság lebecsülését látja abban, hogy Isten törvényhozó parancsára kell hallgatnunk. Pedig: *az erkölcsi törvény csak akkor igazán abszolút értékű, ha az abszolútumban, Istenben gyökerezik.* A legfelsőbb lényhez való viszony a véges ember óriási emelkedését jelenti. A mai ember sem nélkülözheti a vallásos diktátumot, mert még nem tart ott, hogy erkölcsileg saját lábán állhasson, még szüksége van a vallás támogatására. Az igazán vallásos ember nem lehet erkölcstelen, mert erkölcsi érzése Isten parancsában nyer szankciót.

A vallásos szempont kikapcsolása gyengíti az erkölcs imperatív jellegét és a vallás nélküli etikában az erkölcsi imperatívusz gondolata tarthatatlan. A feltétlenül parancsoló Isten, az autoritatív mozzanat, a vallási előírás: nyomatékosabb, mint az abszolút értékesség tudata és mint az autonóm kötelesség morális érzése. Ha az erkölcsi jóban nem Isten akaratát tiszteljük és nem a vallás posztulátumát

I. Pasternak: Hermann Cohen, a filozófus

teljesítjük, akkor könnyen eshetünk áldozatul az *eudaimonizmus* anyagelvű, hasznossági elméleteinek és a *hedonizmus* érzéki, szenzualista elveinek. A vallás nélküli etika *Nietzsche* amorálizmusához vezet, aki tudvalevőleg a *du sollst*-nak hadat üzent és az *ich will* parancsával helyettesítette. Az igazi etika ezért csak vallásos etika lehet; nem autonóm, a vallástól független etika, hanem teonóm, az isteni törvényre támaszkodó etika biztosítja az erkölcsi életrend fennállását és izmosodását. Nem az ember szabályozza az erkölcsi világrendet, hanem Isten akarata. Mi, gyarló emberek, rendeljük alá magunkat az isteni parancsolatnak és ne akarjuk az isteni parancsolatot, az abszolút jót a mi relatív fogalmainkhoz idomítani. Nem azért parancsol Isten valamit, mert jó, hanem azért jó az a valami, mert Isten parancsolta. Nem a térhez és időhöz kötött emberi ész dönti el a morális életvitel rendjét, hanem Isten tér- és idő fölötti akarata határozza meg, hogy mit tartsunk erkölcsileg jónak vagy rossznak.

*

Mendelssohn haszkalizmusa és *Cohen* etikai idealizmusa jóhiszemű kísérletek voltak. Mindakettőt rajongó entuziazmus és prófétai pátoz fűtötte. De követőik túllőttek a célon. A vallási liberalizmus gondolata szánalmas libertinizmussá fajult a méltatlan adeptusok kezében. A tudomány és a hit kompromisszumából száraz, léleknélküli szcientizmus lett az epigónok mindent észszerűsítő törekvéseiben. A vallás nélküli etika ateista erkölcstanná és sok esetben erkölcstelen ateizmussá devalválódott. A vallás elhagyása az erkölcs alapjait is megintogatja: Az erkölcs normái így nem örökké valók és nem változhatatlanok. Pedig: minden, ami emberi, magán hordja a mulékonyság bélyegét. Csak az az erkölcsi törvény abszolút, amely Istentől veszi eredetét. A Tízparancsolat törvényei ma épp úgy érvényesek, mint kinyilatkoztatásuk idejében, mert örökérvényűek, mint a logika alapelvei mint a matematika igazságai. Mint ezek nem bizonyíthatók, mert: minden bizonyítás előfeltételei, úgy a hitigazságok sem szorulnak bizonyítékokra, sem az etika, sem más diszciplínák részéről. Magukban hordják evidenciájukat és épp ezért ők az erkölcs tartó pillérei és nem megfordítva. Erkölcsi életünk legbiztosabb záloga a hitigazságok feltevésmentes elismerése. Hitünket nem az erkölcsi törvényekre való hivatkozással tarthatjuk ébren, hanem megfordítva: erkölcsi életünket csak a hit által tehetjük megingathatatlanná.

Ne haszkala, ne vallási liberalizmus legyen a jelszavunk, hanem megtán'oríthatatlan hit, feltétel nélküli odaadás a Numinosumnak, Istennek, a tudás forrásának.⁵⁾ Ne adjuk fel multunkat a csalóka jövő fantómiainak kedvéért, ne szakítsuk el a felvilágosodás délihábiát kergetve, a bennünket a multtal összekötő szálakat. Ne *aufklärismus*, hanem tradicionálizmus legyen a *siboletünk*. Ezt fogadjuk száz évvel *Hermann Cohen* születése után, *Goethe* szavát idézve:

*Lasst fahren hin das Allzuflüchtige,
Ihr sucht bei ihm vergebens Rat:
In dem Verangenen lebt das Tüchtige,
Verewigt sich in schöner Tat.*

¹⁾ IMIT 1931-es Évkönyve: Egyetértés 1933; Libanon 1938; *Von Hermann Cohen bis Franz Rosenzweig* c. művem (kézirat) és két előadás. (MIEFHOE 1937 és 1941). ²⁾ Dessauhoz közeli városka, ahol az apja kántor volt. A leendő filozófus Dessauban járt gimnáziumba és apja minden vasárnap hozzáutazott és egész nap a Talmuddal és Bibliával foglalkoztatta fogékony gyermekét. ³⁾ H. Cohen: *Der Begriff der Religion im System der Philosophie*. ⁴⁾ Micha VI. 8. ⁵⁾ Prov. I. 7.

G. TOLNAI ÉVA:

I.

JEZSAJÁS BÉKELÁTOMÁSAIBÓL

*Mert el fog jönni egyszer az a kor:
Nép népre többé fegyvert nem emel,
Békés ekékké szelidülnek a kardok,
S áldott sarlóvá a gyilkos gerely.*

*Békén él együtt a farkas és a bárány,
Oroszlánok s kecskék együtt legelnek;
Nem bántja a kígyó a csecsszopót,
Sárkány odvánál játszik a kisgyermek.*

*Nem leszel többé megvetett én népem!
Tőled várják üdvüket a királyok:
Örök béke száll Cion hegyére
S az Úr neve betölti a világot.*

II.

EZEKIEL LÁTOMÁSA A CSONTOKRÓL

*Látást mutatott nékem az Úr.
Forgószélbe ragadott fel a Lélek
És a Halál völgyébe tett le engem.
Száras csontok heverték szanaszéjjel.
Reménytelen képe a pusztulásnak.
És szólt a Hang: „Embernek fia!
A száras csontok megélednek-e?“
„Te tudod, Uram, Isten!“ felelt ajkam.
De szívem tele volt kétkedéssel.
És szólt a Hang: „Prófétálj nekik!“
S én profétáltam.
És ime zörgés hangzott és zúgás,
A szétszórt csontok egymáshoz tapadtak
És támadt rajtuk hús, vér és izom,
De nem volt bennük lélek.
És szólt a Hang: „Prófétálj nekik!“
S én profétáltam. És ők talpra álltak,
Ijjan, erősen új életre keltek,
Egy egész hadsereg!*

*És most, Izráel háza, halld szavam!
Ti azt mondjátok: elhervadt reményünk,
Száras csontok vagyunk és nincs feltámadásunk.
De aki a holtnak új életet ad,
Él az Úr!
Erős kézzel töri fel sírodat
Én népem, hogy kiszabadítson onnan,
És ősi szent hazádba vezessen újra vissza!*

DR. POLGÁR GYÖRGY:

„HA A BETHLEN-TÉRI HÁZ ÖSSZEOMLANA, ZSIDÓ TESTVÉREINK TÍZEZREI FÖLÖTT CSAPNÁNAK ÖSSZE A PUSZTULÁS HULLÁMAI”

Hogy külső események mennyire képesek befolyásolni a zsidóság belső, szervezeti életét, azt a magyar zsidóságnak két, alig néhány éves multra visszatekintő intézménye, az OMZSA és a *Pártfogó Iroda* bizonyítja leginkább. Néhány évvel ezelőtt a magyarországi zsidóság élete a hitközségek és az azokat országos keretbe foglaló Irodák körül zajlott le. Ma már mindaz, ami egészen szoros kapcsolatot tart a mindennapi élettel, ami egészen közelről érinti a magyar zsidóság legszélesebb rétegeit, gazdasági és erkölcsi vonatkozásban egyaránt áttolódott a *Pártfogó Iroda* hatáskörébe s közvetve ennek az irodának gazdasági bázisát előteremtő OMZSA-ba.

Történelmi időkben élünk, s így mindennapi életünknek eseményei későbbi generációk részére „történelmi adalék”-nak fognak számítani. Ez a gondolat vitt el dr. Polgár Györgyhez, a *Pártfogó Iroda* ügyvezető elnökéhez, akinél jobban e pillanatban kevesen ismerik a nagy zsidó tömegek lelki és testi nyomorát, hogy megkérjem őt, körvonalazza lehetőleg röviden, a nagyközönség számára azokat a feladatokat, melyeknek betöltése a *Pártfogó Irodára* vár. Nem egyéb ez a riport, mint tudósítás a nyomorgó és szenvedő zsidók nagy tömegéről, a magyar zsidóság nem nyomorgó, elenyésző kisebbségének. Vagy más szóval: pillanatkép azokról, akinek semmijük sincs, azok számára, akiknek még van annyijuk, hogy adhatnak a nincsteleneknek, akik senkitől az égvilágon semmiféle segítséget nem várhatnak, csak zsidó testvéreiktől.

— Mikor néhány évvel ezelőtt — mondta dr. Polgár

György — szinte elképzelhetetlen módon kitágult a magyar zsidóság országos szerveinek, az *Országos Irodának* szociális feladatköre, önként adódott a gondolat, hogy a magyar zsidóság különböző árnyalatai közös szövet alkossanak ezeknek a szociális feladatoknak elvégzésére. Így teremtődött meg a *Pártfogó Iroda*, későbbben pedig az *Országos Magyar Zsidó Segítő Akció*, az OMZSA, mely a *Pártfogó Iroda* anyagi eszközeit van hivatva gyűjtés útján előteremtteni. „Az OMZSA gyűjt. a *Pártfogó Iroda* segít”. A kétféle tevékenység közül kétségtelenül az első a fontosabb, mert ha az OMZSA nem tudja előteremtteni a megfelelő anyagi eszközöket, megáll a *Pártfogó Iroda* egész segítőmunkája.

Meg kell állapítanom, hogy sajnos, éppen ez a fontosabb munka az, mely *kevésbé kielégítő módon folyik*. 1942 folyamán, az agitáció végsőkig való fokozásával sikerült előteremtteni 4 millió pengőt. Így kimondva, tekintélyes összegnek hangzik ez. De nincs fogalma a magyar zsidó nyomorról annak, aki azt képzei, hogy ez az összeg elegendő.

Négymillió pengős büdzsével dolgozott az elmúlt év folyamán a *Pártfogó Iroda* s ennek az összegnek kétharmad részét a fővárosi zsidóság, élén a Pesti Izr. Hitközséggel és annak tagjaival, adta össze. Igazságtalan volna ez az arány még akkor is, ha a *Pártfogó Iroda* támogatásában nem olyan mértékben részesülnének nem-fővárosi, tehát vidéki zsidó testvéreink, mint amilyen mértékben a vidéki szükségletek a 4 milliós büdzsét megterhelik. De ha elgondoljuk azt, hogy a *Pártfogó Iroda* hatáskörébe tartozik a teljesen nincstelen Kárpátalja, Máramaros és a szórványzsidóságok támo-

St. Bender (New-York): Barmicva

gatása, továbbá, hogy az a mindkét nembeli ifjúság, melyet hozzá kell segítenünk, hogy a változott viszonyok következtében is megtalálja megélhetését, megalapozhassa jövőjét és szorgalmas két keze munkájával egy megváltozott társadalomban is megállhassa a helyét, túlnyomórészt a vidéki zsidóságból kerül ki, akkor csak a legnagyobb szomorúsággal és szemrehányással állhatunk szemben azokkal a nagy vidéki hitközségekkel, amelyek kivonják magukat a kötelességvállalás megfelelő mértéke alól. Mert tény, hogy a 4 millió pengő egyharmad részét is inkább a kis vidéki hitközségek adták össze.

Csak sajnálhatjuk, hogy ezek a vidéki hitközségek nem látják úgy saját szemükkal a nyomort, mint mi. Ha saját szemükkal látnák a lerongyolódott, teljes erkölcsi és anyagi támogatásra szoruló, jövőjéért rimázkodó ifjúságot, a jogsegélyért könyörgő zsidó családok tömegeit, a nyomorban sínylődő gyermekeket és azokat a szerencsétleneket, akiknek már csak a táborkban tudunk átmeneti otthont és védelmet nyújtani, bizonytalannal többet adtak volna.

Nem akarom számszerűen felsorolni mindazt, amit a Pártfogó Iroda az elmúlt év folyamán is végzett. Az évi aktaforgalom tízezrekben fejezhető csak ki. Hatalmas azoknak a szerencsétlen zsidó családoknak száma is, akik olyan, valóban életet vagy halált jelentő dolgokban, mint hiányzó, de megszereshető állampolgárság, illetékesség stb., eszközök és útmutatás híján, kétségbeesve az Iroda segítségét kérik és kapják meg. És mit mondjak a tábork szerencsétlen lakói-ról? Közéjük kellene elvezetni azokat az érzéketleneket és önzőket, akik még ma is elzárkóznak zsidó testvéreik jajkiáltása előtt. Ha őket látnák, talán maguk is rájönnének arra, hogy ma adni nem jótékonykodás, hanem kötelesség s legyen boldog és adjon boldogan az, akitől még ma is van mit kérni és aki adhat!

Hajléktalanok és éhezők, jogsegély híján szűkölködők és munkáért könyörgők, kis faluk mindenkitől elhagyott sínylődői, és akiket elsősorban kellett volna említenem: özvegyek és árvák, munkaszolgálat közben elhunyt testvéreink özvegyei és árvái azok, akikért a Bethlen-téri nagy házban egy percre sem lankadó, lázas munka folyik nap-nap után. A nyomor növekszik, a rászoruló tömege szinte óráról-órára nő s ma már ott tartunk, hogy a legszigorúbb számvetés alapján is 10,000.000 pengőt irányoztunk elő, mint a Pártfogó Iroda 1943. évi szükségletét. Ennek a 10 millió-nak pedig elő kell kerülnie, mert a Bethlen-téri ház a zsidó nyomor és szenvedés utolsó mentsvára. Ha ez a ház is összeomlana, zsidó testvéreink ezrei és tízezreinek feje fölött csapnának össze a biztos pusztulás hullámai... — fejezte be szomorú tudósítását dr. Polgár György.

ABRAHAM BROYDESZ:

HA ELALSZIK ESTÉLI GYERTYÁM...

Miért távoztál szó nélkül? —

Ha elalszik estéli gyertyám,

miért nem világítják meg szemeid az életemet? —

Ki reszketi szegény éveim ütését,

alacsony egemet ki támasztja majd fel? —

Hol van a szív, mely szívemmel dobog,

hol van a kéz, mely megfogja a kezemet,

a sötétben, a viharban,

ha elalszik estéli gyertyám...

Héberből fordította: Berkovics Győző

VÁRNAI ZSENI VÁLOGATOTT VERSEI

Ha lapom volna, ünnepi számot adnék Várnai Zseni válogatott verseinek megjelenése alkalmából. Ámde szerkesztőm csak egyetlen hasábot juttatott nekem arra a nemesen szép szolgálatra, hogy mesélhetek Várnai Zseniről az olvasónak, mint egy legendáról. Mert igazán legendás költő, túlzás nélkül az élő legenda, hiszen őt nem a hiúság, nem a szereplési vágy és nem a nepotizmus tette költővé, hanem a mélységes anyai fájdalom, az asszonyi szent puritánság, a kenyérért dolgozó emberek szeretetének, a hontalanokkal együtt érző szívnek martiriumig vezető útjai. Már pedig ez ma: maga a legenda...

De hogyan mesélhetem el egyetlen hasábon mindazt, amihez egy egész ünnepi szám is kevés lenne? Melyik strófáját villogtassam meg az olvasó előtt ezen az egyetlen hasábon? A jajduló, sikongva lázongó, nemes asszonyi léleknek melyik szavakba foglalt emanációját lobbantsam itt föl? Mert a választék nagy és gazdag. „De addig fáj csak, míg az ember él“ című versének egyik strófája iszonyatos valóra eszméltet: a vallások, a próféta tanítások, az evangéliumok úgy vonultak el az emberiség fölött, mint egy ezüst felhő, amelyhez nem ért fel igazán senki. Leszakt, levedlett minden nép lelkéről még az árnyéka is ennek az ezüstfelhőnek, mint az olyan gúnya, amelyet erőszakkal adtak a rakoncátlan gyermekekre...

Amíg e szentkönyv olvasgatása közben eljut az ember a „Legyen meg a te akaratod“ ciklusához, addig csak úgy érzi, hogy egy hatalmas dalműnek halkán zsongó preludiumát hallja, amely már sejteti a nagy dalműben szívetlelket rázóan megszólaló harsonát, oboát, klarinétok, csellók, primhegedűk fölzendülésének nagymesteri játékát és miközben a lány anyai zsoldárokkal, (mint a templomban az orgona halk zsolozsmázása,) követőjévé avatott bennünket és előkészítette lelkünket a prédikáció befogadására — egyszerre csak elementáris erővel vágnak lelkünkbe a „Magános ének“, „Vigyázz, a dalod méltó hang legyen“, a „Májusi rapszódia“, „A csillagok között boldogtalan“, „A seregek urához“, „Hang nem sikolt“ és a „Feltámadás“ című versek kiteljesedett, szent, igaz, asszonyi lélektől szokatlanul erős strófái...

Mikor a kivándorolni kényszerült német zsidók hajói céltalanul bolyongtak az Atlanti-óceánon, meg a Földközi-tengeren és sem az angol gyarmatokon, sem a török partokon nem köthettek ki, — az írók és költők között, akiket talán még egy csimpanz-szállítmány elsüllyedésének a híre sem hagyott volna hidegen, Várnai Zseni volt az egyetlen, akiből ez a zsidó tragédia megrendítő sorokat váltott ki: *A seregek urához* című, zsoldárnak is beillő versében. Várnai Zseni ugyanolyan tisztán látja a zsidóság sorsát, mint Pinsker: *Önemancipációt!* című nagyszerű könyvében, de Várnai Zseni ezt a tragédiát érzékeltetni is tudja.

Mit meséljek még? Várnai Zseni nem azok közé tartozik, akik elhatározzák, hogy: no, most írok egy verset a zsidó bánatról, de az nagyon szép lesz. Várnai Zseni nem határoz el semmit, legkevésbé pedig azt, hogy verset írjon a zsidó bánatról, vagy mindarról, ami „csak addig fáj, amíg az ember él“, de mindaz, amit lát, amit érzékeny lelke érez, kényszerítő erővel lép fel vele szemben, mindaddig, amíg valamilyen formában el nem mondja és úgy érzi, belepusztulna, ha le nem írhatná. A zsidó fájdalom szent zsoldára „Apám porló csontja sem pihen“ kezdetű strófája, amelynek olvasása közben tisztán érezhető, hogy az ihlet lázában íródott, hogy az igaz érzések talajából fölcsapó gondolatlángok ellenállhatatlanul ostromolták és nem kegyelmeztek neki addig, amíg világgá nem kiáltotta őket...

Mit meséljek még? Ennek a feledhetetlen imakönyvnek minden jó ember, minden zsidó család asztalán ott kell lennie Dávid Zsoldárai mellett. (Megrendelhető a szerzőnél, V., Vilmos császár-út 52.) Abádi Imre

Bachmann Jakab főkantor (1846—1905)

Dr. Adler Illés főrabbi (1868—1924)

Feldmann Mózes főrabbi (1860—1927)

DR. MUNKÁCSI ERNŐ:

EMLÉKEZÉSEIM A ROMBACH-UTCAI TEPLOM FÉNYKORÁRA*

Szándékoasn írom a mai szabatoss elnevezés (Rumbach Sebestyén-utca) megkerülésével „Rombach-utcai“-nak, mert hiába szegezték fel az új utcablákat, a régi és a mai nemzedék száján továbbra is csak a megszokott elnevezés fog megmaradni.

Óbudáról Pestre költözö zsidók első letelepülési helye az Orczy-ház volt. És e hatalmas épülettömb mögött levő szűk utcában már a mult század elején volt egy kis zsinagóga, a mainak helyén. Az arab-mór stílusban épült és keses minarettel ékesített mai templomot 1870-ben kezdte építeni a „neolog“-nak nevezett pesti hitközség. (Célzatosan teszem idézőjel közé, mert a pesti dohány-utcai templom „neológiája“ igen szűk határok között maradt és valósággal orthodoxnak tekinthető nemcsak a németországi és amerikai reform zsinagógák, hanem egyes vidéki hitközségek templomai mellett is; nincs vegyes kórus, az orgonista nem zsidó, imarendje csaknem egészben követi a konzervatív ritust stb.) Az orthodox-neolog szakadás ideje volt ez. Az országgyűlés határozatilag kimondotta, hogy a kongresszusi szabályzatot kényszererővel végrehajtani nem lehet és az orthodoxok a királytól külön szervezkedésre kaptak rendeletet. A pesti hitközség — már akkor az ország vezető hitközsége — ennek az építménynek lenyűgöző realitásával akarta bebizonyítani azt, ami a válságba került kongresszusi szabályzat vezéreszméje és a kongresszuson a haladó párt jelszava volt: a hitközség csak közigazgatási keret, amelyen belül minden irányú vallási gyakorlatnak helyet engednek. 1859-ben megépítették a haladók templomát, a Dohány-utcai orgonás szentélyt és a szakadás elkerülése végett 1870-ben sor került a Rombach-utcai zsinagó-

gára. Ezt követelték maguk részére a hitközség konzervatív rétegei (ma ezt úgy mondanák, hogy „a szelet igyekeztek kifogni az ellenfél vitorláiból“).

A Rombach-utca külön világot, sajátos eszmetartalmat jelentett számomra már gyermekkoromban. Hétköznapokon csak akkor léptem be a zsidónegyed e szűk utcájába, amikor hetenként háromszor a templomtorony szobájában elhelyezett Talmud-Tóraiba jártam. Ilyenkor az utcát a szöveteknek és friss kartonoknak textilszaga hatotta át. A legkülönbözőbb szállítóeszközökön, kézi targoncákon és a nagy brandenburgi lovakkal húzott hatalmas szállítókoscsikon hoztak ide mindenféle posztót, hatalmas vég vásznakat, meg norinbergi csomagokat. Hétköznaponként az utca hangos volt a kocsisok szitkozódásaitól és a málhahordók lármájától. Bezzeg másképpen nézett ki az utca ünnepnapokon. Fel sem lehetett ismerni. Eltűnt minden piszok, valamennyi üzlet zárva volt és a kociútból korzó lett. Ott járt fel és alá az ifjúság, akik önkéntes pihenést tartottak az istentisztelet közben, meg a „lógósok“, akik a nagyünnepek alatt várták a kicsempészett templomjegyeket, hogy „tiltott“ úton járjanak be imádkozni.

Ilyenkor az egész Rombach-utca egy nagy imaház lett, mert nemcsak a tulajdonképpeni zsinagógában imádkoztak, hanem minden házban vagy állandó imaegyesület volt, vagy valami alkalmi pótimaház. A Király-utca sarkán, az Orczy-ház mögötti épületben volt „a lengyelek zsinagógája“, akik minden formában, szövegben és dallamban megőrizték a régi lengyel *minhagim*-ot. Amikor a *Szelicha*-napok idején, vagy a nagyünnepeken, a kora reggeli órákban végigmentem a Rombach-utcán, egy-egy nyitva hagyott ablakból hangos bűnbánó sóhajok, ünnepi melódiák foszlányai fel-felzúgó bűgással törtek ki a hűvös őszi hajnalokon. Ekkor mindig eszembe jutott *Makai* Emil verse:

* 1912 október hó 9-én volt hetven éve, hogy a Rombach-utcai zsinagógát felavatták.

*Fehér tógát visel benn mindegyik,
Hajlonganak hosszú szakállú vének
S egyhangúan a mellüket verik.
Dicsérjük Jehovát — kiált az egyik, —
Ki fennhézást porba lealáz...
Dicsérjük Jehovát hajnaltól estig —
Zümmög reá választ az Imaház.*

(Rorate).

S a Rombach-utcai templom híven töltötte be azt a hivatást, amit alapítói szántak neki. Őrizte a hagyományokat: a régi templomi énekeket, a régi szónoklatok stílusát s a régi konzervatív emberek ideáljait. A templom virágzása egybeesik gimnazista korommal, századunk első évtizedével. Még emlékezem *Pollák Eleázár* rabbi ősz alakjára és *Bachmann* kántor magas hangjaira, amelyek utánozhatatlanok és utólrhetetlenek voltak. 1906 körül azután új korszak kezdődött, meghalt a rabbi és a főkántor. Az orosz pogromok egy hatalmas muszka-kántort vetettek hozzánk, akinek csodájára járt egész Budapest: *Tkatsch* Izrael volt. S hála *Szabolcsi* Miksa csálhatatlan felfedező szemének, idekerült az óbudaiak fiatal, de aranyszájú papja: *Adler* Illés. Nem volt pesti zsidó pap, aki úgy tudta megatni a lelkeket és megkönnyeztetni a szemeket, mint ez a férfikora delén elhúnyt főpapunk. Prédikációi eseményszámba mentek. *Vészi* József az ő kedvéért járt ide és soha sem mulasztotta el, hogy meg ne hallgassa *Adler* Illésnek újévi vagy jom-kippuri prédikációit. Egyik ünnepnapon *Baltazár* Dezső püspök ült *Adler* Illés mellett, a rabbik díszhelyén.

Feldmann Mózes, — az elismert nagy talmudtudós — még németül prédikált: *derasai* klasszikusak voltak. Ő még a régi nemzedéknek beszélt, de az ifjakat is magával ragadta hőlcseességével. A templomelöljáróság élén *Kohn* Arnold állott. Neve fogalom volt. Művelt konzervativizmusa a legértékesebb német-orthodox típusra emlékeztetett. Klasszikusan beszélt németül. Alkalmi felszólalásaiba (a hitközségi ülésteremben vagy a chevránál) nemcsak zsidó idézeteket tüzdelt, hanem a nagy német költők verssorait is.

Nem tudom, hogyan került ehhez az együtteshez egy zseniális, de bohém, nagyszerű zenész: az öreg *Singer* hácsi. Ő volt a karmester. Őkleitől féltek a pajkos *mesorerfiúk*. Kartársai zenei kvalitását nem győzték eléggé becsülni. (Gyermekei mind híres zenészek.) Az ő ritmusérzéke és fáradhatatlan energiája pótolta a rivális *Dohány*-templom orgonáját. Ott volt minden nagyünnepen a pesti Opera ünnepelt tagja: a fiatalon elhúnyt *Rózsa* Lajos, aki a pályája kezdetén maga is ebben a kórusban énekelt.

Sok neves érdekes ember imádkozott akkor az előjárók mögötti páholyüléseken. Mindenkinek feltűnt *Strausz* Adolf professzor hatalmas termete. Ebben az időben a bolgár cári udvarhoz való kapcsolatai közismertek voltak. Mielőtt az Aréna-úti templom rabbijává választották, — ott fohászokodott a nagynevű *Weisz* Miksa rabbi is, régi szeminarista osztálytársával, *Pollák* Eleázár fiával, *Pollák* Jaques-sal és kifogyhatatlanul emlékeztek a régiokról. (Egykori melódiákról, régi emberekről, régi szokásokról. Ezekben a beszélgetésekben igen sok volt a tanítás is.)

Pollák Jaques tipikus alakja volt a régifajta Rombach-utcai báálbóznak. Évtizedeken át tagja volt a hitközség képviselőtestületének, ahol konzervatív irányú felszólalásaival tűnt fel. Azután egyszerre fogyni kezdett ez a testes úr és végre elfogyott, mint a gyertyaszál. Utólrhetetlen volt a humora; történelmi anekdotáiban még a század közepéhez közelálló alakok is szerepeltek: *Brill* Sámuel, *Bloch* Mózes és mások.

A régi *cházán*-nemzedékhez tartozott az öreg *Keller* hácsi is. *Keller* József kis emberke volt. Imádkozása az ájtatosság legmagasztosabb szférájába vitte fel a híveket.

Talán kevesen tudják, hogy emellett nagy tudós is volt. Halála után könyvtára a hitközségé lett és magva volt a mai nagy nyilvános könyvtárnak.*

S ebben a fényes környezetben szorongtam én, mint elemista, majd gimnazista kisfiú. Eleinte a piros bársonyfüggöny mellett álldogáltam (a bársony puhasága enyhítette az állás fáradságát), majd később helyet szorítottak nekem is, mint „apám fiának“. Idővel azután észrevették, hogy magam is érek valamit. Egy-egy nehezebb *pijjut*, vagy *szelicha*-vers fordítása, esetleg itt-ott néhány többértelmű héber szó tövének elemzése egyszerre felém fordította a figyelmet és a nagy „tudósok“ szeretetükkel halmoztak el. Így lettem én „a kis Munkácsi“: önálló érték. Ott ültem édesapám mellett, akinél áhitatosabban senkit sem hallottam imádkozni. Most is fülemben hangzik fel-feltörő zokogása, amikor a jom-kippuri muszaf vége felé, a *Barkochba*-szabadságharc vértanuinak szenvedéseiről szóló *szelichát* („*éle ezkerch*“) mondta, vagy amikor az *avaudo* végén az „*ásré ájin*“ („boldog az a szem“) kezdetű *pijjutot* imádkozta. „*Boldog az a szem, amely látta ezeket*“: így kiáltott fel a középkori *pijjut* költő, amikor megemlékezett a jom-kippuri fényes főpapi szertartásról, amely hajdan a jeruzsálemi szentélyben, az önálló állami élet fényében lejátszódott. „*Boldog az a szem, amely látta ezeket*“, — így sóhajtok én is. Valóban boldog az, aki látta a pesti zsidóság e konzervatív magva teremtő erejének kibontakozását. *S boldog az a szem, amely látja, hogy az egykori magvetés most is áldást érlel. Mert ha sok minden meg is változott, nemzedékek jöttek és nemzedékek mentek, a Rombach-utcai templom jelentősége nemcsak ugyanaz, hanem még fokozottabb: a magyar zsidóság mostani tragikus óráiban megtartani „Izrael maradvékát az ősi ösvényeken“.*

F. FÜRTH MARGIT:

MEGHALT (ANYÁM IS) FIATALON

*Elment. És nincs, ki visszahozza
szótlán is szóló ajk-vonalát,
s hangja színét s mi azon át
szívét szivedben visszhangozta.*

*Elment. Örökre elorozva.
... Az ajkadon még csókja ize,
ujjad hegyében minden ize...
Álom... Volt s nincs, ki visszahozza.*

*Itt lüktet a lépte, a tette.
Szép szívét szétszórta fiatal
lobogó ütemben. De a dal
elhalt. A Mester leintette.*

*Almodtad?... Volt!... Eltűnt, mint árnyék.
Bened él!... Igy kell szólni, tenni!
... A levegőd, mely őt lehell,
vér a véredben, szent ajándék.*

*Nem te vagy árva. Ő. Kifosztva
bomlik és porlik földbe veszve,
már nincs se unt, se vidám perce.
Meghalt... És nincs, ki visszahozza.*

* Ezt a nemzedéket túlélte, — de részben hozzátartozott — a csak két évvel ezelőtt elhúnyt *Jakobovics* Jakob kántor.

ABÁDI IMRE:

ANGYAL VOLTAM RECHOBOTBAN

Rechobotban a peszachi vásár sokféle látványossága, tréfás játéka, sportversenye, tánca, zenés felvonulása és színes kavardása elfárasztotta már a szememet. A fejem is fájni kezdett, úgy gondoltam hát, jó lesz, ha besétálok a faluba, talán kapok valahol egy aszpirint és megtekintem már egyúttal magát Rechobotot is, úgyse volt még alkalmam alaposabban körülnézni ebben a nevezetes judeai községben. A község főútvonalán a „Bét echol”-épületéhez (étkező-ház) érkezve, benéztem a nagy ebédlőbe, ahol a hosszú étkezőasztalon még ott volt a tányérok minden csont, a lapos tálakon a kirántott hal maradványai, a tányérok mellett pászkadarabok, a poharak alján a sűrű risoni bor bíbora, de sehöl egy emberi lény, sem a szobákban, sem a konyhában; mindenki, az egész ház összes alkalmazottaival, alig hogy lenyelte az ebédet, kiment báméskodni, hallgatni a zenét, a mesemondókat, meg a szónokokat, akik körül a legnagyobb volt a csődület. A szomszédos ház ugyanolyan elhagyott, mint az étkező, amelynek verandájáról át lehet látni annak szobáiba. Ott se látható senki, lenyelve az utolsó falatot, mindenki sietett vissza, hogy el ne mulasszon valami érdekességet, hogy láthasson mindent és részt vehessen mindenben. Olyan csendes és mozgástalan az egész község, mint egy elvarázsolt tanya, vagy oázis; csak itt-ott látható egy-egy öreg ember, amint botra támaszkodva, totyog a fák alatt és ez csak fokozza a varázslat hatását. Amint a terraszról lelépve az utcai kiskapu felé fodultam, csak akkor vettem észre, hogy valaki minden lépésemet figyelemmel kíséri, most pedig az udvaron áthaladva, a kiskapu rácsán keresztül kíváncsian néz felém nagy, fényes szemével, hosszú, fekete pilláit gyorsan repestelve. Lenyomtam a kapu kilincsét és beléptem az udvarra. Egy nyurga *jemeni fiú* állt előttem és bánatosan emelte rám kérdő pillantását.

— Mit csinálsz itt egyedül, fiam? — fordultam hozzá érdeklődve.

— Vigyáznom kell a házra és... hátha jön valaki...

— Te itt alkalmazott vagy?

— Nem, csak akkor hívnak, ha sok a dolog.

— És ma is ilyen nap volt, ugye?

— Igen. Már hajnalban itt voltam...

— Mit csináltál olyan korán?

— Segítettem koppasztani a levágott csirkéket; szaladgáltam a boltba; voltam a piacon, segítettem a tányérokat törölgetni, aztán teríteni, bort felhordani meg a sok ételt, ajaj...

— Most pedig itt kell lenned...

— Igen — mondta, a fejét lehajtva, végtelen szomorúsággal.

Közben a vásár irányából csábos hanghullámok csapódtak felénk. A zene hol ujjongó, hol pedig bánatos és szentimentális el-lágyulásának hívogató akkordjai verődtek át a kerítés fölött az udvarra... Majd fölcattanó kacaj, kacagásba vesző, jókedvű női sikoly... Érdekes, hogy milyen bohó és ártatlan ötletekkel idézték elő kedves diákok a legmulatságosabb jeleneteket. Például színes szalagokat vásároltak és észrevétlenül rákötöttek egy leány derekára, aztán a hosszú szalag másik végével belefutottak a tömegbe és miután össze-vissza futkostak az emberek között, ötletszerűen rákötötték a szalag végét valakinek a karjára, amiből kacagató kavardás támadt, mely szintén édes,

hívogató üzenetet küldött az udvar rabja felé. Különösen azok a *tapsok*, amelyeket a rúdmászó versenyzők arattak, vad igyekezettel kúszva a hatalmas póznákra a zsinegen lógó pompás falatokért, — átszöve a cukorka-, az aludttej-, a sörbet-, az illatszer- és az ivóvízárusok csengetyűinek csilingelésével és a cintányérok zengésével. És mindez időnkint elnyomta a szónokok ünneplése, lelkes, diadalmasan ujjongó körülhordozásának lármája, majd a sómerek fegyverdurróztatása. De a vásár egybeolvadó zúgásával, az összefogózva sétáló fiúk és lányok el-elhaló énekével valami kellemes, ínycsiklandó illatnak a halvány sejtelve is elhatott a házörző fiú udvarbörtönéig, talán ettől tágultak úgy az orlikai, mint a nemes paripának a friss legelő, vagy a hűsvizű patak közelében. Ez az illat-foszlány egy nagy fehér sátorból érkezett, amelynek ez volt a felirata: „*Ichlu béciméci!*” Hát ez mit jelent? Egyetek bundáspászkát! Mi az a bundáspászka? Az egy egyszerű, de nagyon ízletes eledel. Felvert tojásba mártogatott pászkadarabokat forró, sercegő „*zétim*”-be dobálnak és kétszeri forgatás után a tojás bundaszerűen megduzzad a porhanyósan megpuhult pászkán és már élvezhető is. Étvágy nélkül is meglehet belőle enni hat darabot, mert nagyon ízletes, ahogy mondják: *eteti magát*, de aztán *itatja is*, mert nagyon ízlik utána

Domenico Fetti: Az ifjú Dávid

a risoni vörös malaga. Valaki azt mondta, hogy a külföldi borkereskedőket *bécimécivel* kellene jól tartani a *judeai borok kóstolgatása előtt*, akkor sokkal kedvezőbb árakat lehetne náluk elérni. A román, ukrán, német és arab zsidóknak sejtelmük sem volt erről az ingyencségről. Egy *tiszaújlaki* fiatal zsidóasszony állította fel az első *bécimécisátrat* Rechobothban és annyira megkedvelte egész Palesztina zsidósága, hogy egyetlen napon hat fürge leánnyal nyole lángon ötven láda pászkat, ezerötszáz tojást dolgozva fel reggeltől estig: *egy gyönyörű manduláskert árát vételezte be*. Egy dúsgazdag amerikai zsidó gyárosnak, aki húsvétra Palesztinába rándult a családjával, annyira ízlett a tiszaújlaki zsidóasszony *béciméci*-je, hogy két arany fontot dobott az élelmes asszony asztalára. Erre a sómerek díszlővéseket adtak le és a dúsgazdag zsidót a feleségével együtt karosszékbe ültetve, zenés és dalos csoportok kíséretében körülhordozták a tömeg fölött, miközben csekklapokat nyújtogattott le a karosszékéből a Keren Kajemet titkáranak, aki a kiállításon kalauzolta őt és aki most minden csekklap átvétele után egy kis szónoklatot tartott: *ötezer dollár a zsidó Nemzeti Alapnak földvásárlásra, ezer dollár Machné Lehuda jemeni kolonia részére, ezer dollár a jeruzsálemi egyetem céljaira, ezer dollár a sómerszervezet részére, ezer dollár egy rechoboti bét hakria építkezésére*. Tapsorkán, hedad-kiáltások, trombitaharsogás, fegyverdurrogás, tánc és dal.

Tizennégy-tizenöt évesnek lenni és mindezt nem látni, nem hallani, mindezekben részt nem venni, nem tapsolni a tapsolókkal, nem táncolni a táncolókkal, nem dalolni a dalolókkal és *bécimécit* nem enni, csak messziről érezni az illatát, csak messziről hallani a zenét, a dalt, a nyerők diadalordítását, a tapsot, az éljenzést, csak messziről, elhalóan, oh...

— Ugye, fiam — szóltam hozzá újra, látva szomorú, epedő pillantását és a fölcsattanó tapsokra, a huszasharmincas sorokban összefogó sétáló lányok dalának csendülésére idegesen rebbenő pilláit és figyelő arcát: — te is szeretnél egy kicsit nézelődni a vásárban, talán versenyezni is a póznára felhúzott csemegékért.

— Szeretnék — mondta halkán, teljesen reménytelenül.

— *Bécimécit* is szeretnél enni, ugye? Ettél már?

— Még nem ettem.

— Hát itt van, fiam, egy bislik, menj és kóstold meg a *tiszaújlaki bécimécit*. Itt van egy másik bislik, igyál rá risoni vöröset és adok még egy bisliket, vegyél magadnak egy szép rechoboti vásárfiát.

— De ki fog addig vigyázni a házra?

— Én fogok addig vigyázni, fiam, én fogok — mondtam neki biztatva és megnyugtatta őt.

Úgy nézett rám, mint aki álmodik és vágyálmában egy angyalt lát, egy angyal jelenik meg előtte, aki megváltja őt és megvalósítja a vágyát. A három bisliket a tenyerében tartotta, a másik kezével pedig sorra tapogatta azokat, hogy tényleg valódi pénzek-e.

— Nos, miért nem mégysz, hiszen most már pénzed is van, meg az is, aki helyetted vigyáz a házra.

Erre a kapuhoz ment, ahol azonban még visszafordult, rám nézett, hogy tréfálok-e vele, hogy valóság-e, ami vele történik.

— Menj csak, menj — biztattam újra — nyugodtan mehatsz, itt leszek, amíg visszatérsz.

Most nekibátorodott és futni kezdett, futott megállás nélkül a vásártelep bejáratáig és ott eltűnt, valósággal berapult és holdogan vegyült el a tömegben...

GÁRDOS DEZSŐ:

A „MULT ÉS JÖVŐ”-RŐL

A Pesti Izr. Hitközség Magyar Zsidó Szabadegyetemének előadásai során január 11-én Gárdos Dezső nagyon értékes előadást tartott *A felekezeti sajtó jelentősége* címen. Ebből az előadásból való ez a szép részlet, mely a *Mult és Jövő* szerepét méltatja a magyar zsidóság kulturális életében.

*

... Most térjünk rá a *Mult és Jövő* c. havi folyóiratra. A zsidó irodalmi életnek ez a központja nemcsak a mai zsidóság szellemi életének a termékeit viszi el minden hónapban a zsidó otthonokba, hanem a zsidó *multba* is visszatekint. A *Mult és Jövő* jól látja, hogy az irodalomnak milyen világnézet-nevelő hatása van. És hogy a zsidóság lelkiátképzése, vigasztalása a zsidó irodalom művelése révén történhetik meg a leghamarabb és a legsikeresebben...

Sokan a zsidó kultúra alatt csak a zsidó irodalom ismertetését és a zsidó tudás terjesztését értik. Pedig egy nagy lépéssel kell tovább mennünk, ha valóban meg akarjuk teremteni az új zsidó kultúrát. A *Mult és Jövő* a közelmúlt óta kezd már rátérni arra az útra, amely az ismeret-terjesztésen túl a zsidó magatartás kialakításához vezet. Bármelyik számába betekintünk, a zsidó élet kialakítása folyik bennük. Például *A zsidó társadalmi nevelő munkáról* szóló cikke, Salom Asch világhírű elbeszélése: *A bolond anya*, egy-két zsidótárgyú vers, *Két erdélyi zsidó grafikus* ismertetése, Ribáry Géza példaadó munkásságának méltatása, *A vidéki zsidó fiatalság válsága* címen megírt mélyen járó tanulmány és a világhírű Stefan Zweig a zsidósághoz való viszonyának elemzése: mind a zsidó magatartás kialakítását szolgálja.

De ha nem így volna, nem is viselhetné jogosan a folyóirat a *Mult és Jövő* címet. Ha nem a mi multunkat és jövőnket szolgálná, ha nem érezné, hogy zsidónak lenni nemcsak véletlenség, hanem folytonos feladat a világ átalakítása szolgálatában, nem is volna semmi értelme a folyóirat megjelenésének. Nagyon jól tudom, hogy milyen nehéz a fölvilágosító munkán keresztül az emberek magatartását irányítani. De azok a tanítások és zsidó irodalmi műremek, amelyek a *Mult és Jövő* című folyóiraton keresztül azért látnak napvilágot, hogy az új zsidó ember szebb jövőjét élénk varázsoliák, — mély nyomokat kell, hogy hagyjanak az Isten kezéből kihullottnak vélt zsidóságban.

A zsidó magatartás kialakításán túl a *Mult és Jövő* lelki szórakozást és megvigasztalódást is akar nyújtani. Valóságos irodalmi matinékat rendez a hasábjain minden hónapban, matinékat, amelyeken kiváló költők és elsőrangú zsidó írók felemelni igyekeznek mindazokat, akik összetört cserép módjára terülnek el a földön...

*

Az előadás méltatására még visszatérünk.

ABRAHAM BROYDES:

ÚT

*Amíg a vér kering, amíg a szív remeg, —
mennyi-mennyi úton mennek az emberek.*

*Gyermekkorom óta, — amerre mutat,
csak én járok egyedül egyetlen utat.*

*Őseim taposták, ősök léptek itt,
az ősi földön döngtek lépteik, —*

*erre megyek én is. Lábam dobog, —
világítanak a lángoszlopok.*

Héberből fordította: Berkovics Győző

DR. SCHEIBER SÁNDOR:

SOMSSICH PÁL BESZÉDEI A ZSIDÓKRÓL

Zsidó tanítás, hogy az örökre elnémult mesterek ajkai — ha szavaikat idézzük — szólásra nyílnak a sírban is (Jeb. 97a, Szanh. 90b.). És a régi idők tanúi sok tanulságot nyújthatnak a változott kor fiainak. Érdemes őket meghallgatni.

Egy mult-századbeli élelítő politikusról, *Somssich Pál*-ról lesz szó ez alkalommal, akit a rokoni kegyelet most újból megszólaltatott azzal, hogy kiadta összegyűjtött beszédeit és publicisztikai írásait (*Somssich Pál beszédei. 1843—1888. Összegyűjtötte: Somssich Miklós, Horánszky Lajos életrajzi bevezetésével. Budapest, 1942 8-rét, 368 lap).*

Somssich Pál — szülőföldjének, Somogyinak követeként — már 1843-ban szerepel a pozsonyi diétán s azontúl csaknem haláláig, negyvennégy esztendőn keresztül hallatta szavát az országgyűlés két házának tanácskozásain. 1869-ben elnöke lesz a képviselőháznak. 1881-ben választóihoz intézett beszédében megköszöni, hogy „azon megyében fejezhettem be politikai pályámat, melyben azt éppen e folyó hó első napján mult félszázad előtt megkezdtem, azon megyében, melyet gyermekkorom óta oly igen szeretek, melynek felvirágoztatásáért mindig oly önzéstelen buzgósággal s oly nagy örömmel munkálkodtam, — szülőmegyénkben, édes Somogyunkban!” (230.)

Először *Desseffy Aurélnak*, majd *Deák Ferencnek* volt hűséges híve ez a konzervatív gondolkozású államférfiú, akitnek lendületes, sokszor magával ragadó, bibliai fordulatokban gazdag beszédeit vaslogika és politikai következetesség jellemzi.

Ezeknek a beszédeknek zsidó vonatkozású részleteit mutatom be mindannyiunk erősítésére. Olvasásuk után kötelességünk lesz *Somssich Pál* nevét emáncipációnk harcosai, jogaink védői között — br. *Eötvös József* és *Szemere Bertalan* sorában — hálás lélekkel felemlítenünk.

A ZSIDÓK EMÁNCIPÁCIÓJÁÉRT

A Karok és Rendek vitájában 1843 febr. 10-én a következőket mondja a zsidók egyenjogúsítása támogatására: „nemzetiségünk alkotmánya ügyének nem a zsidók feljogosítása lesz ártalmas, sőt azok kizárása; mert mind azok, kiket jogokban részesítünk, barátai lesznek alkotmányunk és nemzetiségünknek és minél többeket ruházunk fel a polgári jog jótéteményeivel, annál több baráti segedelmeket táplálunk magunk javára... Azon ellenvetésre, hogy emáncipáció után a külföldről igen sok izraelita tódulna be hozzánk, nincs mit felelni egyebet, mint hogy a beköltözést szabályozni kell. Egyéb iránt a betódult izraeliták nem fognak ártani, mert nem lesznek ellenségei azon hazának, melynek kebelén jogok állása virágozott fel számukra. De parancsolja a zsidó polgárosítását a nyakunkra nőtt szükség tekintete is, mert midőn több százezer ember odafejlődött ki értékben és értelmiségben, hogy nálunk a zsidók állanak, ily emberosztályt tolerálni többé nem lehet, hanem vagy polgári állásra kell emelni, vagy az országból egészen kirekeszteni.” (40.) 1868 decemberében választóinak beszámolója az elmúlt három esztendő országgyűlési eredményeiről, a következőképp méltatja az emáncipációt: „Mivel pedig az anyagi fejlődés szellemi tökély nélkül nem sikerül, e tekintetben is hoztunk nagy horderejű törvényeket, melyek közt a vallási felekezetek viszonyosságáról és az izraelitákról hozott törvények társadalmi életünknek testvéries békeességét biztosítandják. Mert, midőn ugyanazon egy hazának fiai közt e tekintetben sem dicsekedhetik senki mások fölötti előjogokkal, és ismét mások általi elnyomás-

ról nem panaszkodhatik senki; gyűlölet és keserűség nélküli szívvel imádhathja mindenik istenét, ki saját képére teremtett mindnyájunkat és azt parancsolja: Szeressük egymást, mint testvérek, mint egy örök atyának gyermekei.” (110—111.) 1876 december 3-án *Irányi Dániellel* szemben a nazarénusok egyenjogúsítása ellen beszél és leszögezi álláspontját: „Az államilag elismert vallások közé be vannak véve minden keresztény vallások és a zsidó vallás is. Az állam megbírálta ezeknek erkölcsi és vallási tendenciáit és úgy találta, hogy ezek nem ütköznek össze az állam céljaival.” (170.)

A ZSIDÓ-IZGATÁSOK ELLEN

1882 június 7-én a zsidóság elleni izgatásokkal kapcsolatban felemeli intő, figyelmeztető szavát: „Ha nem tudnám, hogy Szatmármegye és egyéb törvényhatóságok kérvényei vannak napirenden, az előttem szólott képviselő úr beszéde után azt hihetném, hogy a Talmud értelmezése áll tárgyalás alatt...”

Ő a 14-ik és előbbi századokból egyes eseményeket hozott fel és azokat, mint bebizonyított tényeket állította elének. Én a t. képviselő úrnak nem könyvekből, broshure-k-

Franz von Lenbach: Titus diadale
(Szépművészeti Múzeum, Budapest)

ből és lapokból, de megyék archivumaiból azt fogom bebizonyítani, hogy boszorkányok voltak és ilyen meg amolyan károkat tettek. (*Élénk tetszés.*) Trencsénmegye levéltárában olvastam, hogy egy boszorkány az ördöggel szerelmeteskedvén, olyan árvizet okozott, mely falvakat separt el. (*Élénk tetszés.*) Ott van az archivumban, méltóztassék megnézni és elolvasni. És kérdem, most, a 19-ik században nem fog-e mindenki szánalmas mosollyal és szomorúsággal visszatekinteni azon időre, mikor ilyen dolgok, mint megtörténtek elhitettek? (*Igaz!*)

Egyébiránt én részemről azon vallásnak, amelyben születtem, amelyben nevelkedtem, melynek buzgó tagja vagyok és reménylem Isten kegyelméből, hogy abban fogok meghalni, a szeretet e vallásának nevében kijelentem a t. képviselő úrnak, hogy izgató beszédétől borzalommal vonulok vissza. (*Élénk helyeslés.*)...

Ha méltóztatik fürkészní okait annak, hogy Oroszországban miért támadtak zavarok, erre *Herman*. t. képviselőtársam megfelelt. Ennek psychologicus oka az, hogy egy oly országban, ahol, rossz kormányzat folytán a nyomor, a szegénység napról-napra nagyobb mérvben terjed, ... azon szegény ember nem keresi az eredeti okot, hanem csak azt látja, ami szeme előtt történik. Látja, hogy mások ő mellette meggazdagodnak, ő maga elszegényedik s azt mondja, az ő szegénységének az a vagyonosabb az oka s azt üldözi. És, hogy nemcsak a zsidóság ellen irányul a mozgalom, méltóztassék figyelemmel olvasni a lapokat s látni fogják, hogy Oroszországban már kezdik üldözni a német és a lengyel birtokosokat. Ime, ez argumentum ad hominem, hogy nemcsak a zsidóság, hanem az egész vagyonos osztály ellen irányul az üldözés. (*Igaz! Úgy van!*)“ (267—268.)

Ezeket a gondolatokat továbbfűzi helyi viszonyokra alkalmazva a somogymegyei zavargásokkal kapcsolatban elmondott 1883 november 22-i beszédében: „A tárgy sokkal komolyabb, mintsem azt akár az antisemiták, akár a filosemiták hiszik. A baj veszedelmes és elmérgesedni kezd. És én azon uraktól, kik ma úgy izgatnak a zsidóság ellen, azt kérdem: elfelejtették-e, hogy hodie m hi, cras tibi? (*Úgy van! Úgy van!*) Elfelejtették-e azt, hogy azon nagy tömeget, melyet ma az anyagi érdekek latbavetésével fel lehet izgatni a zsidók ellen, holnap fel lehet izgatni a polgári társaság egy más osztálya ellen is? (*Úgy van!*) Ha ezen kétélű fegyver veszedelmességét nem látták be, sajnálnom kell, de gondolom, a leggyöngédebben cselekszem akkor, midőn őket erre csak figyelmeztetem. (*Élénk helyeslés.*)

Én részemről az izgatásokat, mikor róluk hallottam, kárhoztattam és elkárhoztattam...

Részemről nemcsak nem osztozom, mert hisz osztani balgaság lenne, de határozottan kárhoztatom azon nyilatkozatokat, amelyeket ma és tegnap a zsidók ellen felhozni hallottam, de követelem, hogy a zsidóság azon művelt elemei, amelyek belátják ezen bajt, velünk szövetkezve, közreműködjenek ezen bálnak társadalmi úton való orvoslásában. (*Helyeslés.*) (283—284.)

Ezekre az idézetekre is alkalmazzuk *Horánszky* Lajosnak a beszédck összességére vonatkozó kívánságát (12.): „Kivánatos volna, hogy a mai nemzedék, melynek a jövő megalapozásában oly nagy, korszerűen sorsdöntő felelőssége van, megszívlelje igazságait.“

DEBRECENI zóna- és egyéb megszállási bélyeget adok cserébe használt tömegbélyegért. *Kaposi Géza*, Debrecen, Piac-utca 28.

Ismét kidőlt a magyar zsidóság egyik vezetőfőfia: *Szántó Jenő* elhunyt.

Akik ismerték, azt vélték, kimeríthetetlen élettartalékkal rendelkezik. Még egy-két éve testi megjelenése is ezt az illuziót keltette. Lelki szemeinkkel látjuk még súlyos alakját íróasztala előtt álló karosszékében, amint az eléje terjesztett iratokat aláírásával ellátja. Ezalatt a telefon egy percig sem pihenhetett asztalán, lenn a kapu előtt pedig már várt rá a gépkocsi, hogy tovaröpítse egymásután negyöt helyre: megjelenni, tárgyalni...

Szüntelen munkálkodási láz hajtotta *Szántó Jenőt*, amely nem hagyta pihenni őt, és ezt a tevékenységi fluidumot átárasztotta munkatársaira is. A pénzintézetben, melynek igazgatója volt, három munkakört vállalt, a felekezeti életben még sokkal többet. Az *Országos Izr. Iroda* alelnöke, a *Rabbiképző* vezérő-bizottságának előadója, az *IMIT* társelnöke, az *OMZSA*, a *Pártfogó Iroda* végrehajtó-bizottságának tagja, a VI. községkerületnek, a budai hitközségnek előljárója, a pesti hitközség előljáróságának dísztagja: szinte felsorolni is terhes. És mindezek a tisztségek egész embert kívánnak a jó munkához. *Szántó Jenő* vállalta e címeket és vállalt még többet is. Mindenből részt kért, munkát kért...

Pedig ezen felül volt még egy elfoglaltsága, melyet buzgón és kedvvel látot el: páratlanul kiterjedt baráti körének ápolása. Végtelenül figyelmes barát volt; gondosan számon tartotta híveinek minden családi ünnepét, felkereste őket örömben, gyászukban, és semmi áldozattól, semmi fáradalomtól nem kímélte magát, ha tehetett valamit érdekükben.

Ez a pihenést nem ismerő tevékenység természetesen különleges munkabeosztást igényelt. *Szántó Jenő* ehhez a művészethez úgy értett, mint senki más. Mindenütt természetesen nem lehetett jelen, hisz gyakran szükségképpen ütköztek az ülések, tárgyalások, látogatások. De ő biztos megérzéssel tudta, hol kell megjelennie, mennyi az a minimum, mely alatt jelenléte a szőnyegen lévő tárgy, a résztvevők figyelme és óhaja szempontjából szükséges, és bámulatos beosztó képességével nem alaptalanul győzte meg a közhitet arról, hogy mindenütt jelen van.

Mint vezető, társaiban a végletekig menő figyelmesség emlékét hagyta. Nem hajhászta azonban az olcsó népszerűséget.

Különös adottsága volt, hogy az ügyeket nem a maguk merevségében szemlélte, hanem meglátta és felismerte a mögöttük élő embert és ennek megfelelően tudta elintézni azokat. A személyi ügyek intézése pedig különös erőssége volt.

Cselekvési vágya azonnali végrehajtást követelt meg minden ügyre, melynek elintézését szükségesnek tartotta. Az ő szemében minden ügy, mellyel foglalkozott, egyaránt fontos és sürgős volt.

Ez az életirám azonban még az ő ügybeosztásával sem volt a végletekig folytatható. Nagyszerűen eltalálta ugyan a dolgozás és dolgoztatás szerencsés arányát, de a sokoldalú lekötöttségéből eredő hajszát végül mégsem bírta szervezete. A testnek jár a pihenés — és *Szántó Jenő* éveken át nem engedélyezett magának szabadságot. Így aztán rövid betegség után aránylag fiatalon, ötvennyolc éves korában, sokak fájdalmára itthagott minket.

Elgondolásaiban, módszereiben, eszméiben ahhoz a felekezetpolitikus-típushoz tartozott, melynek a pesti hitközség nagynevű főtitkára, *Eppler Sándor* volt legjelentősebb képviselője. Mély barátság fűzte is hozzá, sűrűn érintkezett vele és gyakran kikérte tanácsát.

Most egymás közelében nyugosznak a temetőben, a díszsírhelyek sorában. Úgy véljük, hogy amiként az életben közel voltak és az örök pihenőhelyen közel vannak egymáshoz, azonképpen a magyar zsidóság megbecsülésében és emlékezetében is elválaszthatatlanul összeforr majd nevük.

Dr. Hirschler Imre

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85.
Telefon: 130—237
144—302

Ú J K Ö N Y V E K

E. CARLEBACH: EXOTIKUS ZSIDÓK. (*Javne-könyvek* 7.) Bevallom, mikor e legújabb *Javne*-könyvet, melyet szerzője „élmények és beszámolók” alcímmel látott el, kezembe vettem, némi szorongás fogott el. Arra gondoltam, íme, már a *Javne* kiadói sem találnak közelebbi témát az exotikus zsidónál s *Is Jehudi*, — akit módfelett tisztelve s értékelek — temérdek elfoglaltsága közepette nemesebb anyagon csiszolgathatta volna fordítói készségét. Aggodalmaim azonban alaptalanoknak bizonyultak, mert *Carlebach* könyve, annak ellenére, hogy valóban exotikus zsidókról szól, nemcsak tanulságos olvasmány, kellemes szórakozás. Jóval több ennél: igazi, majdhogynem azt mondanám, *megrendítő élmény* s éppen ezért fölötte aktuális. Nem hinném, hogy tévednék, mikor azt állítom, alig akad olyan zsidó olvasója a könyvnek, aki ne érezné, hogy neki ezekhez az exotikus zsidókhöz személyes köze van, sokszor erősebb s személyesebb köze, mint akár a legközelebbi hitközség zsidaihoz. Az olvasó fantáziája egyszeribe lobot vet s egy egészen furcsa, igen erős, népi közösségi érzés és érzellem hatása alá kerül. Pillanatra sem érezzük, mennyire messze vannak tőlünk érzés és gondolatvilágban, tudásban s minden másban is ezek a tuniszi, marokkói és sivatagi zsidók, ellenkezőleg, a rokon érzésnek, sőt együttérzésnek érzelmei áradnak el bennünk.

Carlebach emellett ért ahhoz, hogy megfelelő s időszzerű távlatokra is rányiljék szemünk. Csak egyetlen idézet, bizonyításul: „Említettük, hogy a bíróság egy hajdani, sokkal bővebb gettó-önkormányzat sovány maradéka”, mondja a tuniszi, ma is működő zsidóbíróságról. Majd így folytatja: „Ma kapcsolatban áll a hitközséggel. Erre a támaszra régen nem volt szüksége, mert hitközség egyáltalán nem is volt. Ahol Északafrikában európai értelemben vett hitközséggel találkozunk, ott ez mindenütt a hanyatlás jele. Olyan városokban, ahol a szociális gondoskodást, a betegek ellátását és a temetést az emberek nem hajlandók fizetett hivatalnokoknak átengedni, ott máig sincsenek hitközségek, hanem régi egyesületek, ősi közösségek működnek. Minél közönyösebbé válnak az egyes emberek a fenti tevékenység iránt, annál nagyobb arányú hitközségek fejlődnek. Általában, ahol a zsidónak még néhány évvel ezelőtt mezitláb kellett járnia, ott még ma is felfedezhetjük a hajdani állami önkormányzat eleven maradványait és ezeknek a közösségi alakulatoknak a „hit”-hez nincs közük; ahol azonban már nemzedékek óta félcipőben járnak, ott a hitközség kizárólag tagjainak lelkiületével foglalkozik.”

A *Javne*-könyvek közé tehát méltán illeszkedik be *Carlebach* műve, amelynek talán egyetlen hiánya, hogy nem jelöli meg pontosan az egyes fejezetek időbeli keletkezését. *Is Jehudi* fordítása formás, gondos, bár egy-két sajtóhiba így is bennmaradt. Végezetül: a *Javne*-kötetek az ifjúság körében eddig is népszerűek voltak, az *Exotikus zsidók*-at azonban minden zsidó ifjú kezébe oda kellene adni, éppen fantáziát s távlatokat nyitó hatása miatt. *Dénes Béla*

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLITETT KÖNYV KAPHATÓ

Gondos Sándor

modern zsidó könyvesboltjában.

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 53. Telefon: 425—828.

PAP IZSÁK: JERIKÓ KAPUJA ELŐTT. (*Libanonkiadás, Budapest. 1942.*) *Pap* Izsák lírájának hangulati mélyrétegéhez kerülő nélkül vezet el a költő legújabb verseskötetének tartalma. Sehol semmi kitérés, hátráltató mozzanat vagy elhomályosító mellékárnyalat. A költő életszemlélete, világlátása, gondolati magatartása hajlíthatatlanná kovácsolódott küldetésteljesítő akarásának kietlen harcában. Mint pap közvetítő szerepet vállalt az égi jószág-eszme és a földi-emberi gyarlóság kiegyenlíthetetlen világa között, mint költő a valóság álomlő kényszere ellenére is szabadon szötte terveit. Szinte talaját vesztetten morzsolta föl teremő vágyát, alkotó pillanatait a hiábavaló sorshalászás meddő várakozásában. A dülő, törtető, értetlen világban a „balga rímek” megszállt szerelmese nem tudott küzdelemre állni a „kába lábak” versenyfutásával. El kellett fordulnia a sötét életlátványtól, de az elkanyarodás útján is békét, csendet zsolozsmázik, Jónával azonosul, s mégegyszer megáll Jerikó kapuja előtt: hirdeti a megtérést. Eredménytelenül. Hiába ajánlja föl önmagát, értékét, nem látják meg, nem hallgatnak rá, erejét nem veszik igénybe.

Az élet és a valóság elhárító mozdulata elől menekülő költő a természet törvényszerű parancsából rátalál a maga világára. Az álmok égboltja alatt építi ki életformáját, a romantika kék-madár motívumához igazítja tájékozódásának iránytűjét, befelé fordulásának nyugtalanságát korlátlan költői eszközökkel rögzíti meg. Szép és időálló versekben kap visszhangot és visszfényt a költő szava, érzelme, kiáltása, feddőzése. Időpontunk zsidó háttere, az ünnepi alkalmak istenközelsége, az erkölcsi eszmék halványulásának siratása, az asszony elé borulás vígasztaló kísérlete egyelkülettel oldódik fel *Pap* Izsák költőiségének egyetemes hangjaiban és színeiben.

S itt, ebben a szín- és hanggazdagságban *Pap* Izsák a magyar nyelv lírai erején szólal meg. Jelenségértelmező szótalálékonyasága, kifejező-érzékelhető stílusmódszere, zenei lejtésű hangulatidőzése egyazon pillanatban ösztönös nyelv-szeretetet és költői tudatosságot igazol. A fogalmi jegyek kapcsolása sejtető hangulatelemeivel messze távlatokat szélesít. *Pap* Izsák a modern magyar költészet nyelvállományából merít és a biblia kifejezés-örökségének készletéből kölcsönöz, de mindezt annyira sajátos ízzel írja át egyéni hangjára, hogy az ember a szó- és jelzőhasználat feltalálódó ismeretségét például inkább kénytelen a maga emlékezetében megszilárdult *Ady*-versek kísértésének, mint a költő szóélménye visszatérő hatásának tulajdonítani.

Zsoldos Jenő

Dr. PFEIFFER IZSÁK: A FENSÉGES NAPOK. (1. *Ros-Hasana. 2. Jom-Kippur. A Karcagi Izr. Hitközség Ifjúsága Kiadványai. 1942—5703.*) A zsidó tömegek tekintélyes része az utóbbi évtizedekben az ünnepi szokásokat, törvényeket és szertartásokat már csak ritkán ismeri meg a szülői házban. Dr. Pfeiffer Izsák két füzetéből a szempontból nagyon hasznos, jó felvilágosítást nyújt, kézen fogja a tántorgó lelkeket s hazavezeti az ünnepi hangulatú zsidó családba. *Gervai Sándor*

BEÉRKEZETT KÖNYVEK: Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat *Évkönyve. 1942.* Szerkeszti dr. Szemere Samu. — *Benamy Sándor: Válságok évei* (regény). — *Széfer Tövuász Jókev ál ha-Tauro. Chélek risaun. Széfer Börésisz.* Sajtó alá rendezte: *Grosz Manó.* — Dr. *Komlós Ottó: Az Imitatio Dei a zsidóságban.* — *A könyvek méltatására visszatérünk.*

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. **כשר** vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal elsősorban kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye.

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 4-B. TELEFON: 123-843

TOLLHEGYRŐL

HANGOS GONDOLATOK

Rengeteg azonos bölcséleti megállapítást találunk a zsidó és régi görög, római tudósoknál. Ezek közül az egyik így szól: „*Hajaum kócer vehámlochó merubó*“, — a nap rövid és sok a teendő. A latin úgy mondja: *Ars longa, vita brevis*. Tehát egyöntetűen közös nevezőre hozzák a régi bölcsék a földi élet rövidségét. Mégis azt látjuk, hogy az anyagiassan gondolkodó emberek matuzsálemi korra akarnak berendezkedni.

*

Egy másik tétel így szól: „*Ézehu chóchom? hálaumed mikol ódom*“, — ki a bölcs? aki minden embertől tanul. Feltűnő, hogy nem „*mikol is*“ — a férfiútól, hanem *mikol ódom* — a primitív embertől tanuljunk. Már most mit tanulhatunk legalacsonyabb fokon álló *ódom*-tól? — *Negativumot, hogy milyenek ne legyünk.*

*

„*Verba volant, scripta manent*“ — mondja a latin. Bölcsseink pedig látszólag ezzel ellentétben azt hirdetik: „*Dovor be-itau má tauv*“, — a kellő időben való beszéd mily üdvös. Salamon király az arany középutat jelöli ki: „*Ész láchsausz veész ledábér — megvan a hallgatás ideje, de a beszédé is*“. Mindegyik azonban csak a megfelelő időben alkalmazandó.

*

A bibliában az átok egy tétele így szól: „*Reggel azt mondod, bárcsak este volna és este azt mondod, bárcsak reggel volna*.“ A napról-napra súlyosabb életkörülmények között érezzük ezt a bibliai átkot, azonban úgy gondolom, hogy reggel nem a következő este, este pedig nem a következő reggel után kívánczunk, hisz a mai életben a következő napok csak terhesebbek, — *visszasíratjuk tehát az elmúlt estét és reggelt, mert azok még enyhébbek voltak, mint a mai nap.*

*

Repülőgépekből és a technika egyéb csudáiból, a gazdaságilag nagyobb nemzetek többit, jobbat tudnak gyártani, de a felsőbbrendű szellemi élethez, a humanizmushoz csak emelkedett lélek és gondolkodás kell, ami rendszerint a gazdaságilag kisebb nemzeteknél még jobban kifejlődhet, mint a nagyoknál.

*

A szabadság szelleme és eszménye az emberrel vele született. Az Isten képmására teremtett ember ezt az isteni szikrát kifejezésre is juttathatja, ha van hozzá elég erkölcsi bátorsága.

*

A humanizmus világában nem a technika, nem a gazdaság, hanem az ember szabad szelleme és lelki kincsei által alkotott eszmények kormányoznak, amelyek szöges ellentétben állanak az aranyborjú kultuszával.

Mi, zsidók, nemcsak a világerkölcsei alaptörvényeket hoztuk az emberiségnek, hanem a diaszpóra alatt a kultúra kiépítésében is fáradoztunk és a civilizáció szekerét toltuk. Emellett azonban hála helyett az elnyomatás és üldöztetés keserveit szenvedtük át.

*

Három kultúrája van az emberiségnek: a lélek, szellem és az anyag kultúrája. Sorrendben az első a legértékesebb. Enélkül nincs erkölcsi magasabbrendűség. A szellemileg, vagy technikailag képzett, de lélek nélküli ember — értéktelen, sőt gyakran veszedelmes tagja a társadalomnak.

*

Ha a vallásosság kivonul a házból, vele tart a megelégedettség, a nyugalom. Ugyanakkor helyét elfoglalja a valástalanság és annak kísérői: az elégedetlenség és idegesség.

Ne legyünk kishitűek. Remélnünk kell az élet végéig, utolsó leheletünkig. Ne sírunkozzunk, az nem férfias. Ne legyen urrá fölöttünk az az érzés, hogy egész életünk összeomlott. *Hinni kell a jobb holnapban, különösen nekünk zsidóknak, akiknek egész élete a bizalomra és reményre van beállítva.*

Korein Dezső

KRÓNKA ÉS SZEMLE

TISZTELT ELŐFIZETŐINKHEZ!

Mult és mostani számunkhoz csekket mellékelünk azon t. Előfizetőink részére, akiknek előfizetése lejárt s kérjük, hogy annak felhasználásával az előfizetési díjat azonnal beküldeni szíveskedjenek, nehogy lapunk küldésében fennakadás álljon elő. A KIADÓHIVATAL

A VI. KÖZSÉGKERÜLET KÖZGYÜLÉSE. A VI. községkerület december 20-án tartotta meg alakuló közgyűlését, melynek tanácskozásait dr. Endrei S. Henrik elnökhelyettes vezette. A közgyűlés középpontjában Stern Samu elnöknek levele állott, ki gyengélkedése miatt nem tudott az alakuló közgyűlésen megjelenni. Stern Samu levele a mai rendkívüli idők minden súlyos problémáját felölelte. Szólt a zsidó munkaszolgálatosokról, a munkaszolgálatosok téli ruha-megsegítéséről, az elhunyt munkaszolgálatosok hozzátartozóinak támogatásáról, a rabbik munkaszolgálatával kapcsolatos problémákról, és a közösség iránti kötelességek teljesítésére hívta fel a közgyűlést. A levél felolvasása után dr. Endrei S. Henrik terjesztette a közgyűlés elé az évi jelentést, mely a községkerület mult évi működéséről emlékezett meg részletesen. A megindult vita során Fábrián Béla szólt nagy hatással a munkaszolgálatosok téli ruha-akciójáról, majd a közgyűlés egyhangúan Stern Samut a VI. községkerület elnökévé, dr. Endrei S. Henriket elnökhelyettesévé választotta meg.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó-mester-
rok sirkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 226-082
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ARAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938. XII, M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

HELYREIGAZÍTÁS. Dr. Szabó Ferenc szép cikkéből, melyet (*Zsidó középiskoláink és a héber nyelv*) a *Múlt és Jövő* decemberi száma közölt, technikai véletlen következtében egy részlet kimaradt, melyet itt pótolunk:

Azonkívül ezekben az iskolákban a héber nyelv a továbbhaladásra befolyással nem bír: buktató ereje épp úgy nincs, mint például az éneknek, tehát a dolgait túlságosan lekiismeretesen nem vevő tanuló könnyen megengedheti magának, hogy ne vegye komolyan a héber tanulását: mert hiszen sem rendűségét, általános osztályzatát, sem továbbhaladását nem befolyásolja.

A héber így tehát ezekben az iskolákban másodrendű, nem fontos tárgy lett, amit nem kell, hogy komolyan vegyen sem a tanítvány, sem a tanár.

CHANUKAI ÜNNEPÉLYEK. Bensőségesen folyt le december hó elején dr. B. Krausz Hilda leányinternátusának chanukai ünnepélye. A másorból Peterdi Andor *Jeruzsálem utcái* című verse, melyet Szelényi István zenésített meg és a *Chanuka 1942-ben* című színpadi jelenet, melyet dr. B. Krausz Hilda állított össze és tanított be, tettek különösen mély hatást a jelenlevő illusztris közönségre. — A *Budapest—Ferencvárosi Imaegyesület* szépen sikerült chanuka-ünnepélyén, melyet jótékonycélú teadélutánnal kötöttek egybe, a *Talmud-Tóra* kórusa ünnepi dalokat adott elő, a szép ünnepi beszédet Klein Mózes rabbi-hitoktató tartotta, ezenkívül ünnepi szavalatok és élőképek voltak. Felszólaltak az ünnepélyen dr. Farkas József főrabbi, dr. Rosenblum Manó rabbi, dr. Ingusz Ernő iskolaszéki elnök. Russ Aladár főtktár a szegény növendékek közt szép beszéd kíséretében pénzsegélyeket osztott ki.

AZ IZR. LEÁNYÁRVAHÁZ ÉS NAPKÖZI OTTHON felavatása Kassán december 13-án folyt le ünnepélyes keretek között.

A TATAI ZSIDÓ DIÁKOK BIBLIAKÖRE október 10-én tartotta meg ideai alakuló gyűlését és a következő tisztikart választotta meg: elnök: Telkes György; főtktár: Grossmann Károly; jegyző: Steiner Anikó; főkönyvtáros: Weinstangl Tibor; pénztáros: Schlesinger György; könyvtárosok: Kahán Julianna és Schiller József; segédpénztáros: Láng Pál; háznagy: Veszprémi Tibor. rendező: Telkes János. A választás után, néhány korszerű zsidó probléma megvitatására került sor, majd az ülés a „kol ód báléváv” hangjaival zárult.

HÁZASSÁG. Izrael Évát, Izrael József kolozsvári szücs-mester és neje, Schwartz Elza leányát eljegyezte Noé Endre terménykereskedő, Kolozsvárott.

Unter diesem Titel erschien ein herrliches, homiletisches Werk von Rabbi Abraham Samuel Benjamin Schreiber, dem Verfasser der weltberühmten Werke: *מסכת רבות טובים* gedruckt nach einer vorgefundenen Handschrift von ihm, welches wir allen Freunden der *אורה ונאמה* aufs beste empfehlen. Es enthält 18 *דרשות*, die der berühmte Verfasser in den Jahren 1844—45 an Feuertagen und sonstigen Anlässen vorgetragen hat. Denselben wurde eine halachische Abhandlung über der Sigje *ראיה שדכות* von seinem rühmenswerten Sohne Rabbi Akiba Schreiber aus Miava beigegeben. Der Herausgeber dieses wertvollen Werkes, Herr Sigmund Steinmetz, ist ein Enkel des Autors und ebenso ein Enkel des Verfassers des *סורי וזהב*. Seine lesenswerte Vorrede enthält auch eine von ihm selbst verfasste Abhandlung über die Sigje *טעה ברבי מצוה* und zwei hochinteressante Abhandlungen von seinem Sohne *בדרך נפלא* über die Sigjos: *טעם בעיקר ושלחות*. Das Werk ist von Oberrabbiner Strasser Salamon-Debrecen, Rabbiner Viktor Süssmann, ראש בית דין des Budapester Rabbinate und Rabbiner Jonatan Steif begutachtet. Alle drei Rabbinen sprachen dem Herausgeber ihren innigsten Dank hiefür aus, dass er weder Mühe noch Kosten gescheut hat, um der Judenheit ein solch herrliches Werk zu bescheeren. Zum Schlusse enthält dieses Werk auch einen halachischen Vortrag von dem inzwischen verstorbenen Rabbiner V. Süssmann *ר"י*, den der Herausgeber zur ewigen Erinnerung an ihn veröffentlicht hat.

VASVÁRI ISTVÁN IRODALMI ESTJE. A Pesti Izr. Hitközség Szent István-városi Ifjúsági Csoportja december 10-én irodalmi estet rendezett *Vasvári Istvánnak*, a tehetséges, fiatal zsidó poétának írásaiból. A költő műveiből *Beregi Oszkár*, *Kelen Dóra*, *Bánfi Edit*, *Heumann Zsuzsa*, *Rényi Magda*, *Vigyázó Éva* és *Burger Tamás* adtak elő, stílusosan és művészién. A bevezetőt *Fischer Mór* ny. Máv főtanácsos mondta, a zárszót *Nagel Marcell* kir. tanácsos tartotta a szépen sikerült irodalmi esten.

Dr. Izrael Lipót orvos Gyulafehérvárott 38 éves korában elhunyt. Gyászolják özvegye, szülei és testvérei.

Erdei Károly mérnök 56 éves korában Sao-Paoloban november hóban elhunyt. A bécsi Reform. Baugesellschaft vezetője volt. Gyászolják özvegye, Rózsi leánya Saint Louisban és bátyja, *Erdei Viktor* budapesti festőművész.

A JAVNE KÖNYVEK A ZSIDÓ KULTURA FORRÁSAI

MOST JELENT MEG:

MARTIN BUBER:

Száz chászid történet

A nagy cádikok és jámbor követőik csodás történeteit, költői példázatait, legendás anekdotáit tartalmazza ez az ízlésesen kiállított, gazdag tartalmú, magyarázatokkal ellátott kötet, dr. Pfeiffer Izsák művészi fordításában. Ára . . . P 3.60

JOSEPH KLAUSNER:

A modern héber irodalom története

A jeruzsálemi egyetem tudós tanárának, a híres történelemkutatónak összefoglaló műve a XVIII. századvégi szellemi ujjászületéstől egészen napjaink héber irodalmáig. Grosz Ernő és Kardos Pál kitűnő fordításában. Ára . . . P 5.40

EDDIG MEGJELENT JAVNE KÖTETEK:

1. Benesofszky Imre: Zsidóságunk tanításai . . . P 3.20
2. S. J. Agnon: Tengerek azívében . . . P 3.20
3. Hahn István: A Fény Ünnepe . . . P 3.20
4. Roth Emil: Az Örökös éjszakája . . . P 4.80
5. Herzl: Ha akarjátok, nem mese . . . P 3.60

6. Danzig Hillel: Az eszme kovácsai . . . P 3.60
7. E. Carlebach: Exotikus zsidók . . . P 3.80
8. Vidor Pál: A Szombat könyve . . . P 4.20

Sajtó alatt: Cecil Roth: A középkori zsidóság.

Minden kötet művészkiállítású keménykötésben. Ajándék céljára is rendkívül alkalmas. VÁSÁROLJON JAVNE-KÖNYVET! Kapható minden könyvkerekedésben és a kiadónál: Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége, Budapest, VII., Király-utca 93.

Raktáron levő **síremlékek** mélyen leszállított áron

LÖWY J. UTÓDA Budán II., FŐ-UTCA 79 (PÁLFFY-TÉR MELLETT)
TELEFON: 35-15-81

Parókat készít Ia hullámosított hajból

Tartós
hullám
Manikűr
Hajfestés
Olcsó árak!

**HEISZ
JENŐNÉ**

női fodrász és
parókakészítő

VI., Vasvári
Pál-u. 4.

Takarékos családok
olcsón és jól vásárolhatnak
KLEIN ANTAL
divatházában Bpest, VII., Király-u. 49

Selymek, szövetek, vászonárúk.
Kelengyék, kötöttárúk és női konfekció

**Üvegtetőcserép
és Eternit**

szabványméretű
drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon: 110—114*

Elegáns

**CSECSEMŐ-
KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ

Petőfi Sándor-utca 9

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

BUDAPEST, V.,

CSÁKY-U. 7. II. em.

TELEFON: 124—455

Lelkiismeretes munka

Príma referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz.
Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házi kezelésre):

«Miracle» szőrtelenítőszer
vagy «Miracle» szőkitő-
kenőcs.

«Miracle» krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya.

(Kérjen
prospektust.)

Tanítványképzés.

DAMAST, VÁSZN

nanson színes, damast étkészletek, abroszok,
törülközők, konyharuhák stb.

PRÍMA, NEM MŰROSTOS

rendkívül olcsón

WEISZ. Paulay Ede-utca 58.

udvarban. Liszt Ferenc-tér mellett.